

de Sportwereld

NUMMER 70

Zomer 2014

Bochtenwerk op twee wielen

Cyriel Van Hauwaert.

SUR ALCYON

Agent R. Bonte Moorslede

Photo. GILLES-SPREY. Roulers Reproduction Interdite

Kaatsen of tennis | Een eeuw NGF | De sporttaal is géén eendagsbloem

GESCHIEDENIS EN ACHTERGRONDEN VAN DE SPORT

INHOUD

In dit nummer

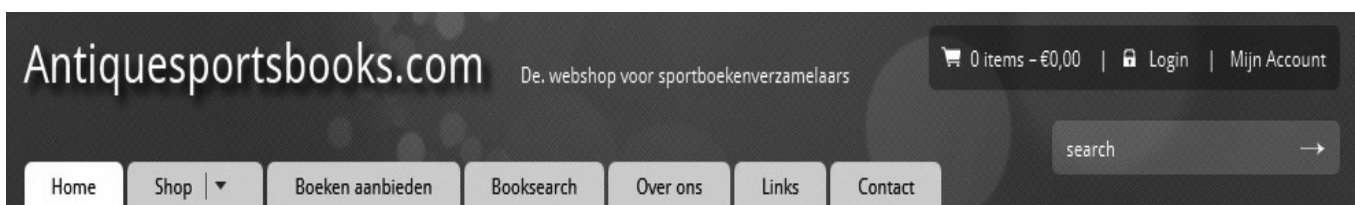
Bochtenwerk op twee wielen	3
De sporttaal is géén eendagsbloem	10
Kaatsen of tennis	17
Een eeuw NGF	23
Het beste sportboek	25
Sportgeschiedenis op Google Maps	28
Publicaties	29
Medewerkers	31

VOORWOORD

In de vorige editie publiceerden we een artikel van Pieter Breuker: 'Kaatsen en kaatsen'. Breuker betoogde dat de term *kaatsen* niet altijd op de juiste manier wordt gebruikt. Twee belangrijke vertegenwoordigers van de geschiedschrijving rondom tennis worden in zijn artikel aangehaald: Cees de Bondt en Theo Bollerman. Breuker is het niet eens met de wijze waarop de tennishistorici omspringen met het algemene begrip *kaatsen* of *tennis*. Na publicatie leverde het artikel een aantal reacties op. Gelukkig, want discussie rondom geschiedschrijving kunnen we alleen maar aanmoedigen. Bollerman en De Bondt geven we in dit nummer dan ook de ruimte om te reageren op het artikel van Breuker. Waarna nog een korte repliek van Breuker op beide tennishistorici is opgenomen.

Verder treft u in deze editie het juryrapport van de Nico Scheepmaker Beker aan, de vakprijs voor het beste sportboek van afgelopen jaar. De vierkoppige jury riep *De Fiets van Lautrec*, van Jan Boesman, uit tot winnaar. Stijn Knuts bekijkt het fietsen en wielrennen in België vóór de Tweede Wereldoorlog vanuit cultuurhistorisch perspectief, Albert Bloemendaal neemt het honderd-jarig jubileum van de Nederlandse Golf Federatie als aanleiding om terug te blikken op de Nederlandse golfhistorie, Jan Luitzen gaat in op begin negentiende eeuwse voetbaltermen en Jurryt van de Vooren bekijkt sportgeschiedenis vanuit Google Maps. Kortom, genoeg interessante artikelen in alweer de zeventigste editie van *de Sportwereld*.

Sven Portz
Hoofdredacteur

Antiquesportsbooks.com De webshop voor sportboekenverzamelaars

0 items - €0,00 | Login | Mijn Account

Home Shop ▾ Boeken aanbieden Booksearch Over ons Links Contact

search →

Welkom

Welkom op Antiquesportsbooks.com. De webshop voor al uw sportboeken, met de nadruk op boeken van voor 1970, maar ook thema's als Olympische spelen, uw sportheld of in verschillende talen. Klik op WELKOM en lees ook "OVER ONS"

NU MEER DAN 700 BOEKEN IN DE SHOP

BOCHTENWERK OP TWEE WIELEN

“België bestaat alleen maar omdat wielrennen bestaat. Als twee fietsen samen in beeld kunnen gebracht worden, dan zendt de VRT dat uit”, zei Mart Smeets ooit. Hoe zat dat voor de komst van de televisie? Stijn Knuts bekijkt het fietsen en wielrennen in België vóór de Tweede Wereldoorlog vanuit cultuurhistorisch perspectief¹

Stijn Knuts

Na het bijwonen van een wielervedstrijd in België in 1931 stelde de Vlaamse schrijver Paul de Mont “sedert de middeleeuwen is er hier wellicht, op de keper beschouwd, geen schilderachtiger volksgebruik tot stand gekomen.” Wielrennen werd zo al voor de Tweede Wereldoorlog verbeeld als een deel van de Belgische identiteit. Dat is vandaag nog steeds zo. Tegelijk wordt het wielrennen gezien als iets typisch Vlaams. Zelfs voormalig Belgisch premier Yves Leterme zei in 2006: “Vlaanderen is koers en koers is Vlaanderen.”

“Vanaf 1890 kon men spreken van een fietshype.”

In mijn doctoraatsonderzoek analyseer ik het proces dat naar die dubbele identificatie leidde door te focussen op het fietsen en wielrennen in België vóór de Tweede Wereldoorlog. Waarom is de fiets zo’n populair voertuig voor sport en ontspanning geworden? En waarom werd precies het wielrennen zo succesvol dat het al tegen 1940 werd gezien als symbool van niet alleen een Belgische, maar ook een Vlaamse identiteit? In een land waar al sinds de negentiende eeuw een Vlaamse Beweging probeert meer autonomie te bekomen voor een eigen ‘natie’ is dat een kwestie die ons meer inzicht kan geven in de mechanismen van culturele identiteitsvorming. Via enkele

le voorbeelden wil ik in deze bijdrage tonen hoe een cultuurhistorisch perspectief hier van waarde is. Dat doe ik door gebruik te maken van twee invloedrijke concepten (of methodologische instrumenten) die als gevolg van de *cultural turn* steeds meer naar voren zijn gekomen in de geschiedschrijving: ruimte en discours.

“Gentse fietsers moesten in 1886 beledigingen als ‘stommen duivel’ slikken wanneer ze door de stad manoeuvreerden.”

Respectabel fietsen in de stedelijke ruimte vóór 1900
Net als in de rest van Europa verscheen de *vélocipède*, een houten voertuig met trappers op het voorwiel, in België voor het eerst in de late jaren 1860. Hoewel de populariteit van die *vélocipède* snel afzwakte, zagen de vroege jaren 1880 nieuwe groei door de introductie van de hoge bi, met zijn grote voorwiel en minuscule achterwiel. Pas vanaf 1890 kon men echter spreken van een ‘fietshype’. Verantwoordelijk daarvoor was de *safety bicycle*, voorzien van wielen van gelijke grootte, kettingaandrijving én luchtbanden, en aanzienlijk makkelijker en veiliger in gebruik. Makkelijker en veiliger in gebruik. Eerder onderzoek heeft al de impact van die fiets aangetoond op hoe haar vroege gebruikers, de stedelijke hogere en middenklassen, het platteland ervoeren. De nieuwe mobiliteit van de fiets herdefinieerde dat platteland als een

Cyriel Van Hauwaert

ruimte van zowel ontspanning en toerisme als van mentale en fysieke herbronning, een tegengif voor de ingrijpende industrialisering en verstedelijking in deze jaren. Welke betekenis fietsen kreeg binnen de huishavens van die burgerij, de grote steden, is echter minder onderzocht.

“Koning Leopold II werd in 1883 van zijn paard geworpen aan het Brusselse Ter Kamerenbos, nadat dit angstig was geworden bij het zien van een hoge bi.”

Die Belgische steden waren in ieder geval aan veranderingen onderhevig tussen de jaren 1860 en 1880. Als respons op de idee dat ze onhygiënisch en sociaal gevaarlijk aan het worden waren, werden middeleeuwse stadsomwallingen gesloopt, brede en met bomen omzoomde boulevards aangelegd, door de stad lopende waterwegen overdekt en nieuwe, elegante wijken gebouwd. Veel steden kregen ook grote parken, als reservoirs van gezonde lucht en plaatsen van burgerlijke ontspanning. Zo kreeg Brussel in de jaren 1860 met het Ter Kamerenbos een nieuw park. De stedelijke burgerij speelde een cruciale rol in dat transformatieproces. Voor haar moesten deze nieuwe steden symbolen zijn van haar maatschappelijke succes en identiteit. De centra van Brussel of Antwerpen werden zo betekenisvolle plaatsen, waar de burgerij haar macht en sociale status vormde en bevestigde. Het was in die steden dat ook de eerste burgerlijke fietsers zich bewogen. Al in 1869 werden er op de nieuwe boulevards van Brussel en Gent wielervedstrijden georganiseerd. Fietsers werden zo deel van de dynamiek van de stad.

Dat ging echter moeizaam. Publiek fietsgebruik werd door grote delen van de burgerij als weinig respectabel beschouwd. Gentse fietsers moesten in 1886 zelfs beledigen als ‘stommen duivel’ slikken wanneer ze door de stad manoeuvreerden. Wielervedstrijden vonden plaats binnen een afgelijnde, gecontroleerde ruimte die toeschouwers en deelnemers duidelijk scheidde. Alledaagse fietstochten hadden dat voordeel echter niet. De onvoorspelbaarheid van de nieuwe technologie leek een uitdaging aan de ordelijkheid van de stedelijke ruimte. Aanrijdingen tussen fietsers en voetgangers of paarden hielpen daarbij allerminst. Zelfs koning Leopold II werd in 1883 van zijn paard geworpen aan het Brusselse Ter Kamerenbos, nadat dit angstig was geworden bij het zien

van een hoge bi. Stadsbesturen grepen al vroeg in. Reeds in 1869 werden in Brussel, Antwerpen en Luik reglementen uitgevaardigd waarin het fietsers verboden werd om gebruik te maken van de voetgangerspaden op boulevards en in parken. Ondanks dat verzet en die wettelijke beperkingen nam de aanwezigheid van fietsers in deze steden scherp toe met de fietshype vanaf 1890. Het Ter Kamerenbos, sowieso een populaire ontspanningslocatie voor de burgerij, werd nu een echt fietsersbolwerk. Met meer fietsers nam echter ook het risico op conflict toe. Voor velen bleef publiek fietsen vloeken met respectabiliteit. Bovendien bleven fietsers met een waaier aan frustraties geconfronteerd. Veel van de stedelijke kassei- en macadamwegen lagen bezaaid met gaten of modderpoelen. Daarnaast ergerden fietsers zich ook aan andere weggebruikers. Zo gedroegen vooral de vele paardenkoetsen in de stad zich soms agressief tegenover fietsgebruikers.

“Fietsclubs namen deel met hun vlag op kop, strak in het uniform gestoken en met gepaste snelheid.”

Om hun fietsen aanvaard te krijgen als een respectabel, legitiem onderdeel van de stedelijke dynamiek, ontwikkelden fietsers een aantal strategieën. Onder invloed van de *Ligue Vélocipédique Belge*, de eerste nationale fietsersbond, alsook van de vele lokale stedelijke wielersclubs die in deze periode ontstonden, werden er pogingen ondernomen om het gedrag van de stedelijke fietser te sturen. Om publiek aanvaard te worden, moest die immers zélf onberispelijk zijn. Die bekommernis zorgde voor regelmatige kritiek op de afwijkende gedragingen van soortgenoten, wat vanaf 1891 leidde tot de creatie van het begrip *vélocipédard* in de fietspers. Die term verpersoonlijkte de slechte stedelijke fietser. Alle verkeersreglementen negerend, reed hij op hoge snelheid over de boulevards, daarbij andere weggebruikers angst aanjagend en beledigend. Van matiging of beleefdheid, twee essentiële burgerlijke waarden, was bij hem geen spoor. Ook zijn rijstijl was onaangepast: zo zat hij over zijn stuurstang gebogen met een gekromde rug, niet elegant en volgens sommige medici zelfs ongezond. De *vélocipédard* was zo de imaginaire ‘Ander’ van de respectabele fietser, zijn tegenbeeld. Die laatste was namelijk wél ordelijk, beheerste zichzelf en zijn voertuig en had respect voor anderen. Door mid-

del van de vélôcipedard leerden fietsers zich zo van hun 'slechte' soortgenoten onderscheiden, en hun streven naar legitimiteit kracht bijzetten.

Andere praktijken waren dan weer gericht op het veranderen van het imago van fietsers als groep. Dat was vooral zo in de optochten die fietsers in stadscentra organiseerden. Al in 1883 werd zo'n parade gehouden in Brussel, naar aanleiding van de oprichting van de nationale wielerbond. Een honderdtal fietsers reed toen in stoet door het Ter Kamerenbos en over de centrumboulevards. Dergelijke parades werden een vast onderdeel van het stedelijke fietsen in de jaren 1890. Ze kunnen begrepen worden als rituele, ruimtelijke markeringen van respectabiliteit. Net als heel wat andere sociale groepen in deze periode, claimden fietsers legitimiteit door een symbolische bezetting van cultureel belangrijke plaatsen. Orde en discipline waren daarbij essentieel. Fietsclubs namen deel met hun vlag op kop, strak in het uniform gestoken en met gepaste snelheid. Zo'n gecontroleerde verschijning van honderden ridders moest vooroordelen wegnemen.

“Sportkranten hadden een quasimonopolie over informatieverstrekking in de wielersport.”

In die zin kan de deelname van fietsers aan gelijkaardige parades, georganiseerd door niet-fietsgerelateerde groepen, worden gezien als zowel een indicator van als een bijdrage tot de groeiende aanvaarding van de fiets in de stad. Dat toonde zich zeker in hun deelname aan de Brusselse *Longchamps-Fleuri*. Oorspronkelijk een vroeg negentiende-eeuws evenement waarbij de adel zichzelf tentoonstelde door in koetsen over de Louizalaan te paraderen, werd deze vanaf 1892 een parade van met bloemen versierde voertuigen in het Ter Kamerenbos. Daarbij lieten de organisatoren nu ook fietsen toe. Dat bleek een succes. Voor de naar erkenning strevende fietsers was dit evenement van belang: nu konden ze hun respectabiliteit etaleren op een evenement waarop grote delen van de burgerij samentroepen. Daarmee leek hun aanwezigheid in de stedelijke ruimte steeds meer aanvaard. Ook op het vlak van wegen en verkeersreglementering werd vaker naar hen geluisterd.

Plaatsen en vertogen van nationale identiteit in het wielrennen vóór 1960

Ondanks die groeiende aanvaarding kende het fietsen rond 1900 een periode van crisis. Doordat de fiets goedkoper werd, konden nu ook steeds meer personen uit de lagere sociale klassen zich er één veroorloven. De burgerij keerde zich van het voertuig af, ook door de opkomst van de motor en de auto, die sociaal exclusiever, sneller en opwindender waren. Die sociale transformatie zorgde echter al snel voor nieuwe groei, en dan vooral in het wielrennen. De wielersport was al in de jaren 1890 populair als burgerlijke sport. Na 1900 werd ze echter steeds meer beoefend én bekeken door de lagere klassen. Zeker vanaf de eerste winsten van de Vlaamse renner Cyrille van Hauwaert in grote Franse wedstrijden rond 1907 slaagden Belgen erin naam te maken in het wielercircuit. Zo zegevierden ze maar liefst twaalf maal in de Tour de France tussen 1908 en 1940.

Door die groei van de sport werd ze steeds interessanter als symbool van niet enkel een nationale, Belgische identiteit, maar ook van een Vlaamse, subnationale trots en identificatie. Cruciaal daarbij was de sportpers, die na 1900 eveneens een sterke groei kende. Sportkranten hadden een quasimonopolie over informatieverstrekking in de wielersport. Deze was er één voor lezers, niet voor toeschouwers, aangezien slechts weinigen de lange wedstrijden met eigen ogen konden zien. In de Nederlandstalige sportpers toonde de krant *Sportwereld* zich vanaf haar oprichting in 1912 al snel dominant. Met de journalist Karel van Wijnendaele als hoofdredacteur zou ze een cruciale rol spelen in het construeren van de wielersport als Vlaams identiteitssymbool. Van Wijnendaele was, net als veel van zijn medewerkers, een 'cultuurflamingant', een Vlaamsgezinde die de zogenaamde 'herwording' van het Vlaamse volk, dat volgens hem sociaal en cultureel achterliep op Franstalig België, probeerde te bewerkstelligen. Daarbij zag hij voor de Vlaamse renners een cruciale rol weggelegd. In het discours van de krant werd er continu gewerkt aan het vormen van een Vlaams bewustzijn.

Dit 'wielersflamingantisme' was daarbij zowel een bijdrage tot als een gevolg van de scherpe toename in Vlaams besef in de jaren voor en na de Eerste Wereldoorlog. *Sportwereld* schreef over de jaren heen een vast *narrative*, waarin renners en hun prestaties betekenis kregen in een specifiek Vlaamse context. Zo riep *Sportwereld* al vanaf haar ontstaan het idee van een 'historische keten' van Vlaamse renners op. Ijkpunt daarbij was de eerder ver-

melde Cyriel Van Hauwaert, wiens overwinningen in Bordeaux-Parijs in 1907 en in Parijs-Roubaix in 1908 werden geprezen als het begin van het succesverhaal van het Vlaamse wielrennen. Met elke nieuwe overwinning werden er namen toegevoegd. In lovende artikelen werden daarbij niet enkel de renners zelf geprezen, maar werden ook steeds hun voorgangers in herinnering geroepen, zodat lezers het beeld kregen van een 'traditie' van Vlaamse toprenners.

“Cyriel Van Hauwaert kreeg dan weer de bijnaam Leeuw van Vlaanderen.”

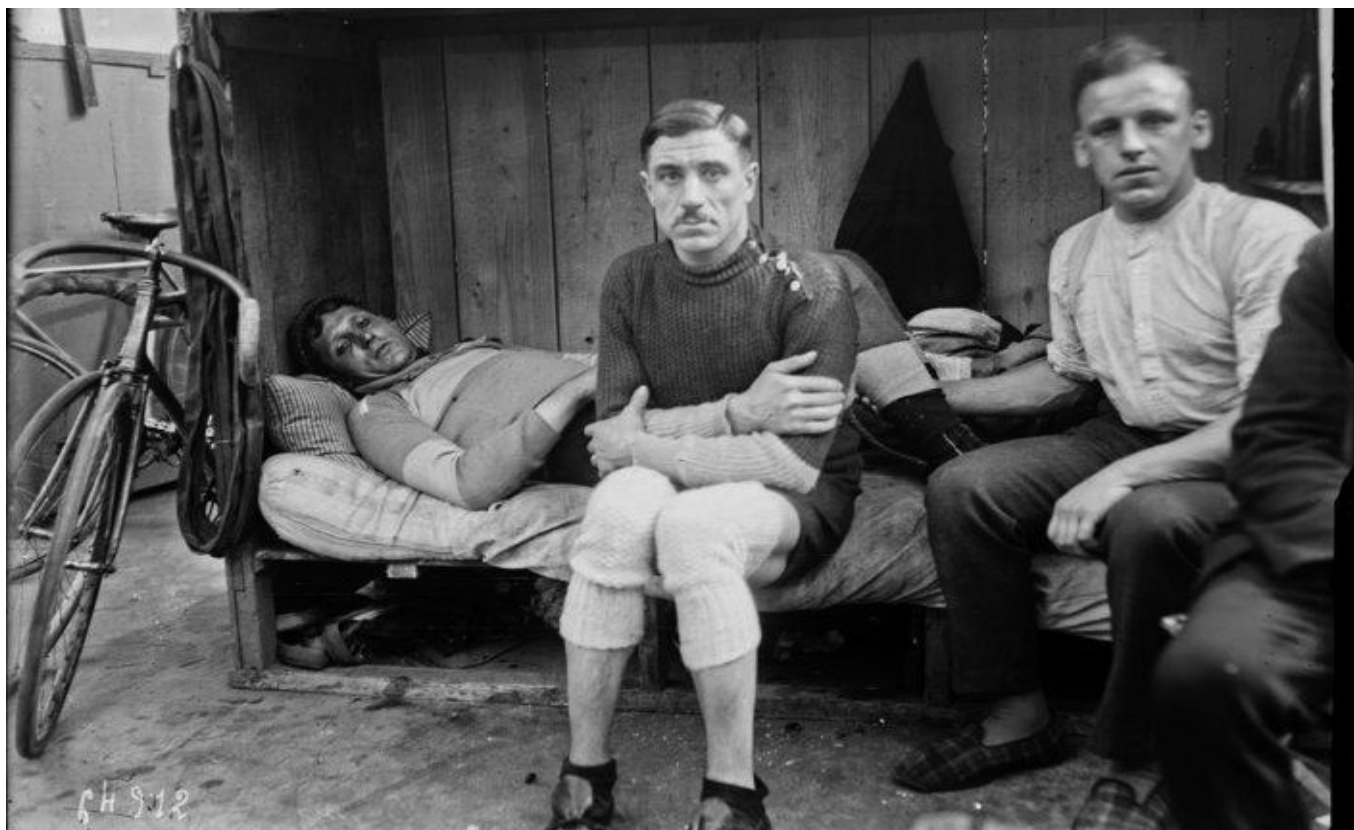
Daarbij werden deze toprenners kenmerken toegekend die volgens *Sportwereld* typisch Vlaams waren, zo een band creërend tussen hen en het Vlaamse volk. De kracht en doorzettingsvermogen die renners aan de dag legden, werden gepresenteerd als eigenschappen die ze dankten aan hun Vlaamse afkomst. Daarmee sloot de krant sterk aan op bredere sentimenten in Vlaamsgezinde kringen. Ook in romans van toonaangevende Vlaamse schrijvers als Stijn Streuvels werd de Vlaming immers voorgesteld als een ruwe, koppige, maar ongemeen krachtige figuur. Bovendien werd vaak de nadruk gelegd op de landelijke afkomst van veel renners. Dat die herkomst geprezen werd, sloot eveneens aan bij de verering die men in katholieke én Vlaamsgezinde kringen voor het leven op het platteland had, als een essentieel onderdeel van de Vlaamse cultuur. Daarenboven liep het discours van *Sportwereld* over van referenties aan historische episodes of figuren die een centrale rol speelden in de Vlaamse Beweging. Vlaamse renners werden aangeduid met verwijzingen naar de Guldensporenslag tussen het Graafschap Vlaanderen en het Franse koninkrijk in 1302, een cruciale historische gebeurtenis voor veel Vlaamsgezinden. Cyriel Van Hauwaert kreeg dan weer de bijnaam 'Leeuw van Vlaanderen', een verwijzing naar de leeuw op het Vlaamse wapenschild én naar de gelijknamige roman over de Guldensporenslag van Hendrik Conscience, één van de basisteksten van de Vlaamse Beweging.

In heel dat discours was de relatie tot België dubbelzinnig. Hoewel Vlaamsgezind, waren Van Wijnendaele en zijn medewerkers niet anti-Belgisch. Voor hen was Vlaamse

onafhankelijkheid geen einddoel. Vaak ging hun Vlaams discours zelfs hand in hand met een Belgische identiteit, waarbij renners werden voorgesteld als Vlaamse symbolen, maar tegelijk als verdedigers van de Belgische eer. Dat was zeker zo in internationale wedstrijden als de Ronde van Frankrijk, waar Vlaamse renners gepresenteerd werden als soldaten van een Belgisch 'sportief leger' die samen met hun Waalse broeders streden. Toch bleef de versterking van een Vlaamse identiteit het belangrijkste doel van *Sportwereld*. Niet enkel de renners zelf waren daarbij belangrijk, ook de wedstrijden waaraan zij deelnamen. Net als veel sportkranten richtte *Sportwereld* al snel zelf wedstrijden op, vaak met een duidelijke identiteitsvormende ambitie. Het beste voorbeeld hiervan was de Ronde van Vlaanderen. Deze wedstrijd door de provincies West- en Oost-Vlaanderen, voor het eerst in 1913 verreden, werd gestart als promotievehikel voor *Sportwereld* door haar directeur: Léon van den Haute. Als koers door het historische Vlaamse territorium kreeg ze al snel een grote symbolische waarde. In haar representatie in *Sportwereld* werd regelmatig gerefereerd aan het middeleeuwse verleden van steden langsheen het parcours als Gent en Brugge, waarbij opnieuw voor Vlaamsgezinden belangrijke historische episodes in herinnering werden geroepen. Tegelijk werd benadrukt hoe de Ronde het Vlaamse volk verenigde door in te zoomen op de vele mensen die langs de weg stonden te kijken. Door de Ronde daarbij als een 'processie van de sportgedachte doorheen het Vlaamse land' voor te stellen, werd er een beeld geschapen van de Ronde als jaarlijkse samenkomst van het Vlaamse volk rond hun renners bij hun doortocht over het Vlaamse 'nationale' grondgebied, waarbij die laatsten dat volk toonden hoe ze sterk en succesvol konden zijn.

Lokale en (sub)nationale identiteiten in ruimte en vertoog

Die Vlaamse wielidentiteit lag niet als een soort abstracte koepel over Vlaanderen. Ze werd ook mee gevormd en versterkt door haar verhouding tot andere identificatiekaders. Aan de hand van populaire renners werden immers ook lokale of regionale identiteiten geconstrueerd. De West-Vlaamse stad Roeselare biedt een mooie illustratie van die dynamiek. Doorheen heel de periode kende ze meerdere succesvolle renners. Niet enkel was de eerste Belgische Tourwinnaar, Odiel Defraeye, uit een buurgemeente afkomstig. Ook naoorlogse toppers als Hector Martin kwamen uit de stad, ter-

René Vandenberghe

wijl lokale coureurs als Valère Ollivier succesvol waren in de jaren veertig en vijftig. In de vorming van die lokale identiteiten speelde de pers opnieuw een cruciale rol. Het ging hier nu in eerste instantie om bladen gericht op Roeselare en omgeving. Zeker vanaf de jaren dertig werden titels als *De Roeselaarse Weekbode* verspreiders van informatie over de 'eigen' renners. Daarbij werden die renners steeds geclaimd als boegbeelden van de stad, door hen voor te stellen als eenvoudige, sympathieke volksmensen of door het benutten van de plaatselijke wielergeschiedenis.

Renners werden bovendien geconstrueerd als boegbeel-

“Zo werden gelegenheden geschapen waarop wielierliefhebbers zich als Vlaams konden identificeren op een manier die minder geladen was dan partijpolitieke manifestaties.”

den van lokale identiteit door de wijze waarop ze fysiek in de lokale ruimte aanwezig waren. Voor de stadsbewoners was er in ieder geval voldoende gelegenheid om hen dicht bij huis in actie te zien. Zo waren er de talrijke ker-

miskoersen, wedstrijden verreden over een kort parcours in of rond de stad, waaraan lokale renners regelmatig deelnamen. Gezamenlijk deze wedstrijden bijwonen droeg sterk bij tot het groepsbesef van stedelingen. Ook op de vele velodrooms of wielerpistes in de omgeving kon men de eigen renners aan het werk zien. Zo bouwde Odiel Defraeye in de jaren twintig een openluchtvelodroom in buurgemeente Rumbeke, die al snel één van de centra van het lokale wielerveven werd. Verder zorgden de supportersclubs voor een continue versterking van hun symbolische aanwezigheid in de stad, bijvoorbeeld door zelf wedstrijden te organiseren waarbij de naam van hun favoriete coureur als titel werd gebruikt. Races als de *Groote Prijs Hector Martin* (1925) kenden de renner zo een functie als uithangbord van de gemeenschap toe.

Deze clubs hadden ook een aandeel in een andere essentiële praktijk: de huldiging. Winst van lokale renners in een belangrijke (inter)nationale wedstrijd leidde tot buitengewone vreugde bij hun supporters. Die kon zich vertalen in spontane feesten, maar werd ook al snel in een formele vorm gegoten. Al tijdens de viering van René Vandenberghe in 1911, na zijn winst in de Ronde van België, kwam dat tot uiting. Vandenberghe kwam met de trein in Roeselare aan, waar hij werd ontvangen door een

delegatie lokale sportclubs. Die trokken met hem in stoet naar de Grote Markt, waar hij op het balkon van het stadhuis door het bestuur gefeliciteerd werd. Van hieruit trok men opnieuw in stoet naar zijn uitbundig versierde wijk. Dergelijke huldigen maakten deelnemers én toeschouwers op rituele wijze bewust van de gemeenschap. In de toespraken gehouden tijdens zulke vieringen werd benadrukt hoe de renner in kwestie een voorbeeld voor de gemeenschap was. Op de huldigen die Valère Ollivier in de jaren 1940 en 1950 ten deel vielen, identificeerden sprekers hem bijvoorbeeld als ‘rasechte’ Roeselarenaar.

Ook buiten hun sportieve activiteiten waren de Roeselaarse renners prominent in de lokale ruimte aanwezig. Velen van hen probeerden al tijdens hun carrière munt te slaan uit hun bekendheid door een café te beginnen. Zo was *De Nieuwe Sportwereld*, het café van Hector Martin op de Roeselaarse Grote Markt, gedecoreerd met foto’s en souvenirs uit zijn carrière. Samen met de verhalen over hun carrière die de renners-cafébazen daarbij aan hun klanten vertelden, was het café zo een plaats waar het lokale wielerverleden ontdekt kon worden en betekenis kreeg.

Tegelijk werden Roeselaarse wielersfans ook bewust gemaakt van bovenlokale identificatiekaders, doordat Belgische en Vlaamse identiteiten steeds gereproduceerd werden in deze lokale vertogen en praktijken. Officiële Belgische symbolen waren bijvoorbeeld prominent aanwezig op publieke huldigen. Zo werd op die van Vandenberghde de Brabançonne, het Belgische volkslied, gespeeld, terwijl bij die van Martin in 1924 de huzen met Belgische vlaggen waren getooid. Tegelijk doken al vóór 1914 Vlaamse markeringen op. Daarbij speelde *Sportwereld* een voortrektersrol. Roeselaarse renners als Odiel Defraeye werden in die krant continu als Vlaamse helden geconstrueerd, waarbij hun lokale herkomst vaak benadrukt werd én met hun Vlaams-zijn verbonden werd. Zo werd Martin op een bepaald moment door de krant tot “Roeselaersche leeuw” uitgeroepen, waarvoor “niet alleen Roeselare, maar heel Vlaanderen” juichte.

Dit discours werd na de Tweede Wereldoorlog ook door andere landelijke kranten geïmiteerd, wat op de impact van *Sportwereld* wijst. Renners werden in steeds bredere kringen als Vlaamse cultuursymbolen gezien. Tegelijk ontwikkelde er zich al vanaf het interbellum ook in Roeselare zelf een Vlaamsgezinde stroming in het wielerven. Dat was niet alleen merkbaar in de lokale pers, die

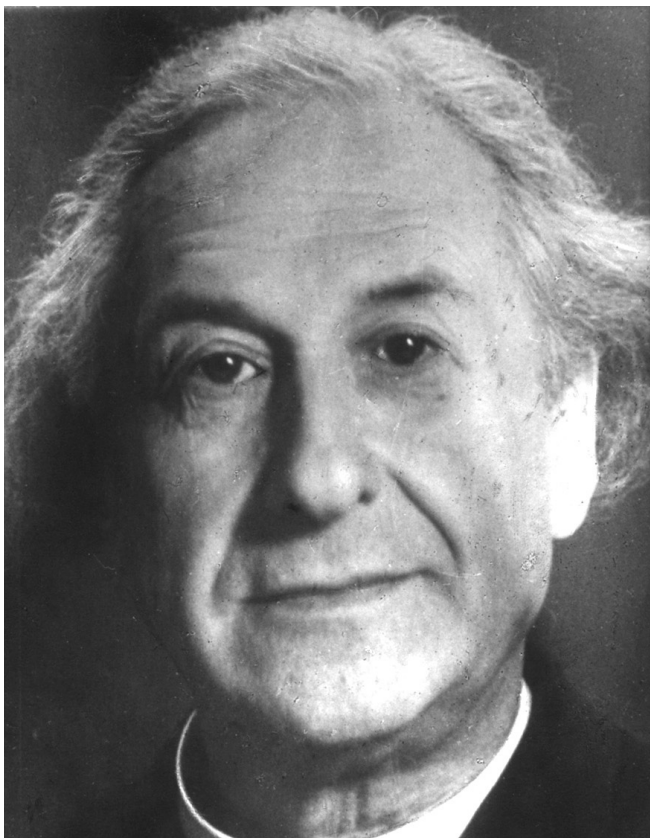
zeker na de Tweede Wereldoorlog het discours van *Sportwereld* over nam, maar ook op praktisch niveau. In de jaren twintig profileerde het *Verbond der Vlaamsche Oud-Strijders* (VOS), een bond van veteranen van de Eerste Wereldoorlog, zich hier sterk. Hector Martin was er lid van, en de organisatie kapitaliseerde op zijn lidmaatschap. Op 11 juli 1928 organiseerde de VOS bijvoorbeeld een Grote Guldensporenprijs in het stadscentrum, waaraan Hector deelnam. Gehouden op de jaarlijkse verjaardag van de slag, moest deze wedstrijd duidelijk een Vlaams karakter uitdragen. Bij goede prestaties werd Martin bovendien gehuldigd door de VOS. In 1925 werd hij bij aankomst in hun lokaal in de stad zelfs met een ‘Vlaamse Leeuw’ begroet, hét Vlaamsgezinde strijdlid, volgens *Sportwereld* meegezongen door tal van aanwezigen. Zo werden gelegenheden geschapen waarop wielersfans zich als Vlaams konden identificeren op een manier die minder geladen was dan partijpolitieke manifestaties.

¹ Deze bijdrage is een ingekorte versie van de voordracht die ik op 20 december 2013 aan de Radboud Universiteit Nijmegen gaf in het kader van de studiemiddag over sportgeschiedenis en de *cultural turn*. Die lezing was op haar beurt gebaseerd op de volgende teksten: Stijn Knuts, *Converging and competing courses of identity Construction: shaping and imagining society through cycling and bicycle racing in Belgium before World War Two* (onuitgegeven doctoraatsverhandeling, KU Leuven, 2014); Stijn Knuts en Pascal Delheye, ‘Cycling in the City? Belgian Cyclists Conquering Urban Spaces, 1800-1900’, in: *International Journal of the History of Sport*, 29/14 (2012), p.1942-1962 en Stijn Knuts en Pascal Delheye, ‘Identiteiten in koers. Roeselaarse wielrenners als kopmannen van lokale, regionale en (sub)nationale identiteiten, 1900-1960’, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 41/1-2 (2011), p.167-214.

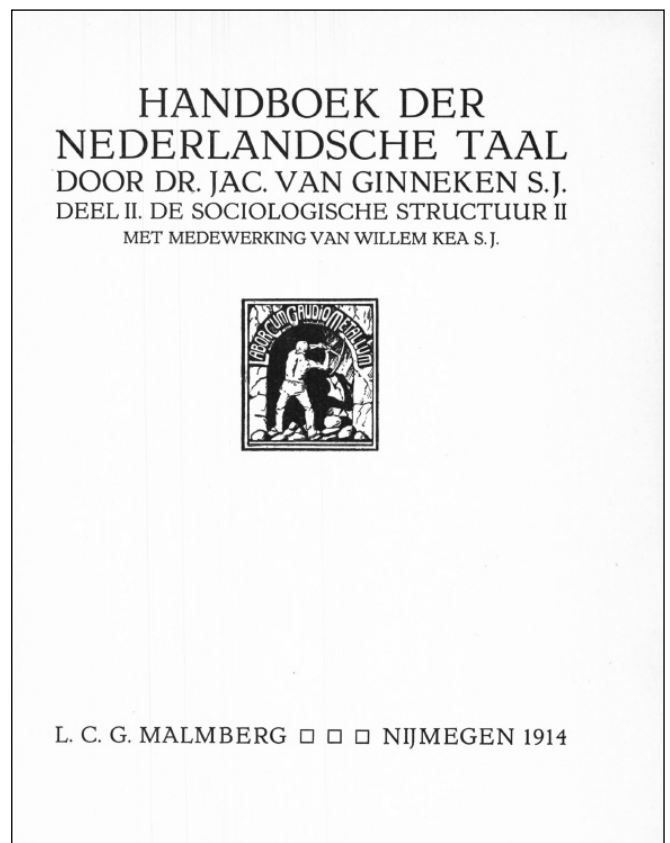
DE SPORTTAAL IS GÉÉN EENDAGSBLOEM

Het eerste Nederlandse mini-voetbalwoordenboek stamt uit 1913. Taalkundige Jac. van Ginneken was de auteur, maar hij publiceerde zijn inventarisatie van de toenmalige voetbalterminologie nooit. “Het zou te maken kunnen hebben met de ambivalente houding van wetenschappers tegenover sport”, aldus Jan Luitzen. In deze editie van *de Sportwereld* alsnog de complete weergave van *De Voetbaltaal* van Jac. van Ginneken.

Jan Luitzen

Jac. van Ginneken

In het tijdschrift *Nederlandse Taalkunde* (2013) verscheen een baanbrekend artikel van de hand van prof. dr. Wim Zonneveld, onder de titel *Football wordt voetbal. De vroegste geschiedenis van voetbalvocabulair in het Nederlands – lexicologie, fonologie en morfologie*.¹ In zijn bijdrage onderzocht de Utrechtse hoogleraar linguïstiek een corpus van Engelse leenwoorden in Nederlands voetbalvocabulair tussen 1875 en 1910. Als voornaamste bron gebruikte hij daarvoor de vroegste kranten-aandacht voor voetbal, zoals die digitaal geraadpleegd kan worden op de in 2010 online gekomen website van de Koninklijke bibliotheek. Het doel van zijn onderzoek was om patronen te ontdekken in de introductie en behandeling van voetbalwoorden.

“Niet heel bijzonder mooi, maar toch ook geen slecht staaltje. Goede middelmaat.”

Zonneveld maakt onder meer inzichtelijk dat *voetbal* een voor de hand liggende vertaling van *football* is, maar: “(...) het woord heeft een complexe vroege geschiedenis, met verschillen tussen de concrete betekenis *de voetbal* en de abstracte *het voetbal*. Van de laatste vorm werd gesuggereerd dat hij ontstond uit de samenstelling *voetbal-spel*, die gebruikt werd in een periode waarin opkomende ‘sporten’ nog als ‘spel’ werden omschreven.”

Net zo interessant is deze voorzichtige conclusie die Zonneveld trekt: “Door de bank genomen blijven leenwoorden met een relatief eenvoudige fonologische structuur voortbestaan, ook als ze Nederlandse varianten naast zich hebben: *club, match, back, goal, score, keeper, dribbelen, stopper(-spel)*. Andersom zijn al te complexe verdwenen, en worden Nederlandse versies gebruikt: *referee, umpire, scrimmage, centre-back* en *centre-half* door *scheidsrechter, grensrechter, doelworsteling* en *spel*.” Prachtig: onderzoek op het kruispunt van sportgeschiedenis en taalkunde.

De eerste linguïst die zich grondig heeft verdiept in voetbalterminologie, is Jac. van Ginneken², behalve priester en jezuïet ook auteur van *Handboek der Nederlandsche taal* (2 delen) (1913-1914)³. In de toelichting op het tweede deel meldt hij dat hij daarin de taalgroepen gaat behandelen die gevormd worden “door de mensen van één stand of staat, één godsdienst of secte, één beroep of

vak”, zoals “Roomsche taal”, Jodentaal, jagerstaal, zee-manstaal en Bargoens. En dan volgt een cruciale zin: “Nog andere [sociale taalkringen, JL] hebben een voorliefde voor één specialen leeftijd, ik bedoel de jongelingsjaren, namelijk de soldaten- en de sporttaal.”⁴

Het is opmerkelijk dat Van Ginneken de sporttaal noemt, maar vervolgens niet in zijn *Handboek* behandelt. Uit het Archief J. van Ginneken in het Meertens Instituut in Amsterdam blijkt dat hij het betreffende hoofdstuk in 1913 wel heeft geschreven – onder de titel *Hoofdstuk XXI De Sporttaal*, bestaande uit de afdelingen *De Voetbaltaal* en *Kaarttermen*⁵ – maar toch besloten heeft het niet te publiceren.

Vond hij het te beperkt qua omvang en inhoud in relatie tot de overige hoofdstukken?

Wellicht.

Ik kan slechts speculeren, maar het zou ook te maken kunnen hebben met de op zijn zachtst gezegd ambivalente houding die er begin twintigste eeuw bij wetenschappers bestond ten opzichte van een toen modern fenomeen als voetbal. Dat blijkt ook wel uit de slotwoorden van Van Ginneken, nadat hij een paar honderd voetbalwoorden en -uitdrukkingen heeft beschreven en een voorbeeld heeft gegeven van een dagbladverslag van een voetbalwedstrijd dat “niet heel bijzonder mooi” is, “maar toch ook geen slecht staaltje. Goede middelmaat.” Waarom hij het dan toch overneemt? Van Ginneken: “Omdat de taalstudenten en ook oudere taalgeleerden te weinig gewoon zijn: het taalleven te zoeken en te betrappen in het volle leven van den daagschen dag. Ik wed dat vele hunner hier geen enkele uitdrukking zullen ontmoeten, die ze al niet kennen en verstaan, en toch nog nooit over één enkele dezer uitdrukkingen taalkundig hebben nagedacht.”

Misschien vond hij de voetbaltaal bij nader inzien zelf ook nog te alledaags en banaal om middels zijn *Handboek* al te institutionaliseren. Dat zou ook de bij voorbaat al verdedigende toon verklaren die hij hanteert bij de verantwoording toelichting op het invoegen van een hoofdstuk over sporttaal: “O zeker, ik heb evengoed als anderen, die protesten gelezen tegen het misbruik dat van den sport gemaakt wordt, tegen de belachelijke vergoeding der overwinnaars in wedstrijden, tegen de dwaze ja barbaarsche opleving van ’t boksen en worstelen, en heb daarin het relatieve korreltje waarheid, dat gewone ideetjes elkaar plegen over te doen, ook wel gewaardeerd. Maar of ik nu daarom onze moderne sport een bedenkelijk verschijnsel vind?”

Dat vindt Van Ginneken niet, bezweert hij: “Neen, drie-maal neen.” De sport is aantoonbaar “géén treurig verschijnsel”, en heeft “nog een heele toekomst” voor zich. De sporttaal zal geen “eendagsbloem” blijken, maar een eigen plaats gaan innemen tussen de andere taalgroepen van betekenis. Net zoals de sportkringen “geene quantité négligeable” meer zullen zijn in de maatschappij van de toekomst.

“Ik wed dat vele hunner hier geen enkele uitdrukking zullen ontmoeten, die ze al niet kennen en verstaan.”

Waarna Van Ginneken, voor over te gaan tot het weergeven van bladzijden vol voetbalwoorden en -uitdrukkingen, nog constateert: “Onder alle sportvariëteiten is de voetbal zeker wel de meest verbreide, de meest gezochte, en van kracht-en-karakter-waardeerend standpunt wel de mooiste van alle en daarom verdient de voetbaltaal eene plaats in dit *Handboek*.”

Positieve woorden. En toch nam Van Ginneken de sporttaal dus *niet* op in zijn *Handboek*.

Het is mooi om Van Ginnekens inventarisatie van de voetbalwoorden en -termen uit 1913 te kunnen vergelijken met het onderzoek over de periode 1875-1910 dat Wim Zonneveld een eeuw later uitvoerde, omdat ze zo ongeveer hetzelfde corpus ter beschikking hadden. Van Ginneken zat over de fysieke kranten gebogen, woorden en uitdrukkingen aanstrepend in voetbalverslagen, Zonneveld doorzocht hele krantenreeksen digitaal, door het intikken van voetbalwoorden.

In Van Ginnekens *De Voetbaltaal* uit 1913 komen leenwoorden als *club*, *match*, *back*, *goal* en *keeper* inderdaad voor naast de Nederlandse varianten *vereniging*, *wedstrijd*, *verdediger* (ook: *links-* of *rechtsachter*), *doelpunt* (ook: *doel*) en *doelman* (ook: *doelwachter*). Maar ook het complexere *free kick* wordt gebruikt naast *vrije schop*, *penalty* naast *strafschop*, *off-side* naast *buitenspel*, *captain* naast *aanvoerder*, *forwards* naast *voorwaartsen*, *winghalf* naast *vleugelhalf* en *half-time* naast *rust*.

Het lemma *stopper(-spil)* komt bij Van Ginneken niet voor, wel *spil*, waar hij als synoniemen *center-half* en *mid-half* voor geeft en dat hij omschrijft als ‘de middelste speler van de midden-linie’. Fonologisch al te complexe woorden als *umpire* en *scrimmage* zijn bij Van Ginneken

niet te vinden, maar de Nederlandse versies *grensrechter* en *doelworsteling* wel. *Referee* komt nog wél voor naast *scheidsrechter* en Van Ginneken noemt ook de fraaie Vlaamse variant: *beslisser*.

Met *centre* zit Van Ginneken in de overgangsfase Engels-Nederlands. Hij gebruikt het vernederlandste *center* in substantieven als *centervoor* en *center-half* en in het werkwoord *centeren*. Ook *headden* als alternatief voor *koppen* is interessant, net als de nog in zwang zijnde term *longpassing spelen*, in vergelijking met de tegenhanger *shortpassing spelen*. En *trekkesluiters* (‘club, die onderaan staat op het ranglijstje van de competitie’) – het staat echt zo in Van Ginnekens manuscript – is een fijne variatie op het bekendere *hekkesluiters*, hoewel het ook gewoon een schrijffout kan zijn.

En wat te denken van het als Vlaams benoemde *tekkelen* dat volgens Van Ginneken ‘een bal tegenhouden’ betekent? In het Nederlandse *Het Sportblad* komt het in 1898⁶ en 1899⁷ in voetbalverslagen óók voor, zij het in de betekenis van ‘de tegenstander verslaan’. In 1911 in *De Revue der Sporten* wordt het begrip zelfs uitvoerig toegelicht, vooral omdat er volgens de vertaler van het uit Engeland overgenomen artikel verwarring over heerst in Nederland: “Onder aanvallen (‘tackle’) worde verstaan den tegenstander den bal af te nemen of hem telkens te verhinderen met den bal weg te komen. In Nederland hoort men veel over ‘tekkelen’ spreken, waaronder men begrijpt: iemand met zijn lichaam op zij te zetten; in Engeland heet dit ‘charging’.”⁸

Kortom: het door Van Ginneken verzamelde corpus voetbalterminologie leent zich bij uitstek voor verder onderzoek. Ik sluit dan ook graag af met de complete weergave van *De Voetbaltaal*, precies zoals Jac. Van Ginneken het in 1913 heeft opgeschreven, met in de laatst opgenomen uitdrukking de enige keer – op de titel na – dat *het voetbal* voorkomt: “een hoogstaande partij voetbal spelen : goed spelen.”

Het moge duidelijk zijn: Van Ginneken was een liefhebber van ‘het spelletje’.

De Voetbaltaal (1913, ongepubliceerd) door Jac. van Ginneken

veld, ook vla.⁹ : speelterrein.

zwaar veld : modderig, drassig terrein.

leder, leer, bruine monster : bal.

match, ontmoeting, vla. wedstrijd : wedstrijd.

bekerwedstrijd : wedstrijd waarbij voor de winnende

club een beker is uitgelopen.

competitie-wedstrijden : wedstrijden om het kampioenschap, waardoor de rangorde der clubs wordt bepaald.

serie-wedstrijden : wedstrijden tusschen verschillende clubs gespeeld, waarbij de winnende clubs telkens weer tegen elkander strijden totdat ten slotte de winnaar der twee laatst overgebleven clubs de prijs wint. De wedstrijden tusschen de ingeschreven clubs worden bij loting bepaald.

degradatie-wedstrijden : wedstrijden die de eerste klas club die laatst staat op 't eind van het seizoen in de competitie moet spelen tegen de kampioen der tweede klas. Waarna de eerste klas club bij verliezen wordt gedegradeerd of bij winnen in de eerste klas blijft.

promotie-wedstrijd : dezelfde als de degradatie-wedstrijden maar nu ten opzichte van de kampioen-club der tweede klas, die promoveeren kan tot de eerste klas.

vriendschappelijke ontmoeting (wedstrijd): wedstrijd buiten competitie.

thuis-wedstrijd : wedstrijd op eigen veld.

kampioens-wedstrijd : wedstrijd om 't kampioenschap.

internationale wedstrijd : wedstrijd tegen een buitenlandse club.

een geflatteerde overwinning : een overwinning niet ten volle verdiend.

een gevoelige nederlaag : een nederlaag met groot doelpunten-verschil.

plaatselijke ontmoeting of plaatselijke derby : wedstrijd tusschen twee eerste-klas-clubs uit één plaats.

thuisclub, ontvangende vereniging, de gastheeren : de club op wier terrein de wedstrijd gespeeld wordt.

competitie-leiders : club die bovenaan staat op het ranglijstje van de competitie.

trekkesluiters : club, die onderaan staat op het ranglijstje van de competitie.

elftal, ook vla., ploeg ook vla., team : een volledige groep spelers van één partij.

nationaal elftal, nationale ploeg : elftal dat het land vertegenwoordigt.

elftal-commissie : de commissie die het elftal kiest, dat het land zal vertegenwoordigen.

captain, aanvoerder, vla. kapitein : die de leiding heeft en tegelijkertijd meespeelt.

leider van elftal : als een nationaal elftal in 't buitenland gaat spelen, dan gaat iemand mee als leider, gewoonlijk een van de elftal-commissie. Deze heeft de leiding maar speelt niet mee.

trainer, oefenmeester : iemand die de spelers helpt oefenen en bijstand verleent bij een ongeval.

supporter : iemand die met een club mee gaat naar een andere plaats om de spelers aan te moedigen.

voorlinie, aanvalslinie, voorwaartsen, forwards, voorhoede, quintet, vla. voormannen : de vijf voorspelers van het elftal. van deze vijf is:

middenvoor : ook vla., mid-voor, centervoor : de middelste voorspeler.

buitenspelers, vla. buitens, links of rechts buiten, uiterst ook vla. : de twee buitenste spelers.

links of rechts binnen ook vla. binnens : de twee overige voorspelers.

middenlinie, half-backs, vla. weermannen : de drie middenspelers van 't elftal.

spil ook vla., center-half, mid-half, vla. midden-weer : de middelste speler van de midden-linie.

links- of rechtshalf, links- of rechtsmidden, winghalf, vleugelhalf, vla. rechts- of linksweer : de twee buitenste spelers van de midden-linie.

de verdediging, verdedigers, achterhoede, backs, links- of rechtsachter, links- of rechterback, vla. links- of rechtsbijwacht : de twee achterste spelers van het elftal, behalve den doelverdediger.

doelman, doelwachter, keeper, vla. wacht : doelverdediger.

achterhoede : ook doelverdediger met links- en rechtsachter.

referee, vla. beslisser : scheidsrechter.

scheidsrechteren, den wedstrijd leiden, den wedstrijd fluiten : scheidsrechter zijn.

grensrechter, vla. waker : degene, die moet zien, of de bal over de zij- of doellijn gaat.

reserve : speler die meegaat naar 't buitenland als invalier.

reserves : het tweede elftal van een eerste klas-club.

onder de lat staan, in (tusschen) de palen staan, het doel verdedigen, keepen : doelverdediger zijn.

de spelers treden binnen de krijtlijnen : de spelers komen op 't veld.

tossen, opgooien, loten : een geldstuk opwerpen vóór het spel om te zien wie beginnen mag.

afrappen, den bal aan 't rollen brengen : het spel beginnen.

den bal opbrengen, opdrijven : den bal van de eene helft van 't veld meenemen naar de andere.

opdringen : samenspelend het vijandelijk doel naderen.

't spel in handen nemen, hebben : zoo spelen, dat de

tegenpartij weinig kan doen.

doorbreken : de tegenstanders passeeren.

een voorzet geven, voorzetten : de bal van de buitenlijn naar een partijgenoot trappen, die in 't midden speelt.

een bal onderscheppen : een bal door een speler naar een partijgenoot getrap, opvangen vóórdat deze 'm heeft.

een ren, een soloren ondernemen, vla. rennen : hard loopend den bal meenemen.

een rush maken, ondernemen : snel opdrijven.

een bal op de voorhoede plaatsen : een bal naar de voorhoede trappen.

een bal zuiver plaatsen : juist trappen waar men hem hebben wil.

een bal verkeerd, onzuiver, naast plaatsen : den bal niet juist trappen, waar men hem hebben wil.

een bal voor den doelmond plaatsen : een bal naar 't doel trappen.

terugspelen (op een partijgenoot) : den bal terugtrappen naar een partijgenoot.

den bal tactisch plaatsen : op de gunstige plaats trappen.

centeren, vla. midden of toe spelen : den bal aan een speler naast zich overgeven.

Shortpassing spelen, vla. overgeven, overzetten : den bal voortdurend op korten afstand over en en weer naar partijgenooten trappen.

longpassing spelen : den bal over groote afstanden centeren.

dribbelen met den bal : den bal met korte pasjes opdrijven.

pingelen : den bal lang bij zich houden en veel tegenstanders verschalken maar zonder er iets mee op te schieten.

een speler in de luren leggen : een speler verschalken.

dekken : bij een tegenstander blijven, om te voorkomen dat hij den bal krijgt.

dekker : iemand, die bij een tegenstander blijft om te voorkomen dat hij den bal krijgt.

vrij staan, ongedekt zijn : geen tegenstander in zijn nabijheid hebben.

in (goeden) vorm, in (goeden) conditie zijn : goed spelen.

de ster van het veld : de beste speler.

schot ook vla., vla. doelschot : trap naar 't doel.

schot lossen, schieten ook vla. : trappen naar 't doel.

kei ook vla., reuzenkei, pil, reuzenpil : een harde trap.

keiharde bal, kogel, kanjer : een hard getrapte bal.

een krakend schot lossen : een hard schot op het doel schieten.

een scherp schot lossen : een trap doen, zoodat de bal recht op 't doel afkomt.

keihard schieten, keihard schot lossen, het doel kogelen : een bal zeer hard naar 't doel trappen.

keilen, kogelen, kanjeren, lellen : zeer hard trappen.

tam schot : een zachte trap op het doel.

boogschot : schot op het doel met een boog getrap.

schuiven ook vla. : een bal, die langs den grond getrap wordt.

scheren, scheren langs : rakelings gaan langs.

headden, koppen ook vla. : den bal op het hoofd opvangen en zoo wegstooten.

inkoppen : een bal met het hoofd in 't doel stooten.

een kopbal : vooral gezegd, wanneer een doelpunt gemaakt is doordat de bal ingekopt is.

stoppen : het houden van een schot door den doelman.

in goeden stijl stoppen : goed keepen.

stoppen : het tot stilstand brengen van een hoogen bal die neerkomt, door er den voet op te zetten.

langs het lijntje rennen : als de buitenvoorwaarts-spelers den bal vlug langs de lijn opdrijven.

intrappen : in het doel trappen.

doelworsteling : wanneer veel spelers der beide partijen vlak voor de goal elkaar den bal bevechten.

den bal over den lijn weten te werken : bij een doelworsteling den bal zetten.

het doelgebied zuiveren : den bal voor de goal wegtrappen.

met een laag schot doelpunten : een doelpunt behalen met een schot van een halve kniehoogte.

schuiven ook vla. : rakelings langs den grond trappen.

stoppen, vla. tekkelen, tegenhouden : een bal tegenhouden.

een bal verwerken, wegwerken : een bal wegwerpen of wegtrappen.

uitloopen : uit het doel naar den bal loopen.

inloopen : een speler der tegenpartij die den bal heeft, tegemoet loopen.

goal, doel : de ruimte tusschen de twee palen en de lat, die op die twee palen rust.

goal maken : een doelpunt behalen.

een hoge score : veel doelpunten.

den doelman (keeper) het nakijken geven : een doelpunt behalen.

den doelman verschalken : een doelpunt behalen.

den doelman laten visschen : een doelpunt behalen.

den doelman passeeren : een doelpunt behalen.

het net doen trillen : een doelpunt behalen.

het net (weten te) vinden : een doelpunt behalen.

het doel (net) doorboren : een doelpunt behalen.

den bal in 't net plaatsen : een doelpunt behalen.

punten maken ook vla. : een doelpunt behalen.
punten fokken : een doelpunt behalen.
een puntje boeken : een doelpunt behalen.
een doelpunt vervaardigen : een doelpunt behalen.
den bal zetten : een doelpunt behalen.
scoren : een doelpunt behalen.
doelpunten : een doelpunt behalen.
den bal langs den doelverdediger jagen : een doelpunt behalen.
den bal inkanjeren, inkogelen, keihard inschieten : door een harden bal een doelpunt behalen.
een bal in 't net loopen : den bal vlak voor 't doel tegen zich aan laten komen, zoodat hij in het doel komt.
de score openen : het eerste doelpunt van den wedstrijd maken.
gelijk maken : het doelpunt maken, waardoor de stand van beide partijen gelijk wordt.
gelijkmaker : het doelpunt, waardoor de stand van beide partijen gelijk wordt.
nummer twee, drie, vier enz. ter wereld brengen : het tweede, derde enz. doelpunt behalen.
het winnende punt(je) : het doelpunt dat uit den gelijkstand een der partijen de overwinning bezorgt.
spel met blanke score : spel waarin geen enkel doelpunt behaald wordt.
puntloos spel : spel zonder behaald doelpunt.
gelijkspel ook vla. : spel waarin beide partijen een gelijk aantal punten behalen.
de doelman geeft geen kans : de doelman houdt den bal.
de doelman laat zich niet verschalken : de doelman houdt den bal.
de doelman retourneert het leder : de doelman houdt den bal.
de doelman geeft niet thuis : de doelman houdt den bal.
de doelman is op zijn post : de doelman houdt den bal.
de doelman weet er weg mee : de doelman houdt den bal.
de doelman ranselt alles uit zijn doel : de doelman laat geen enkele bal door.
zijn doel zuiver schoonhouden : geen enkelen bal doorlaten.
zijn heiligdom schoon houden : geen enkelen bal doorlaten.
zijn doel ongerept bewaren : geen enkelen bal doorlaten.
een zes-vier (6-4) overwinning : een overwinning waarbij de eene partij zes, de andere partij vier punten heeft behaald.
de puntjes in A. verliezen : een wedstrijd in A. verliezen.
inmaken, slachten : een wedstrijd met groot puntenverschil verliezen.

inmaakpartij : een wedstrijd met groot puntenverschil verliezen.
de eer redden : één doelpunt maken en zoo voorkomen, dat men den wedstrijd verliest zonder doelpunt gemaakt te hebben.
op 't doel zitten : het doel voortdurend bestoken.
op den bal zitten : voortdurend den bal hebben.
leiden, de leiding nemen : in aantal punten voorkomen.
een goed schutter : iemand die altijd zuiver op het doel schiet.
doelschutter : iemand die veel goals maakt.
eerste spel vla. : eerste helft van den speeltijd.
tweede spel vla. : tweede helft van den speeltijd.
half-time, rust ook vla., pauze : rust-tijd tusschen de twee helften van den speeltijd in.
na de thee : na den rusttijd.
free kick, vrije schop ook vla., strafschop : een vrije trap die aan een der partijen wordt toegestaan bij een overtreding van een der regels door een man der tegenpartij.
penalty, strafschop ook vla. : vrije schop op het doel op een afstand van ongeveer elf pas.
de scheidsrechter wijst naar de witte punt : de scheidsrechter staat een strafschop toe.
off-side, buitenspel ook vla. : heeft plaats, wanneer een speler, die voordat de bal zoover is, slechts twee spelers der tegenpartij tusschen zich en 't vijandelijke doel heeft, met den keeper erbij.
offside-goal, buitenspel-doelpunt : doelpunt gemaakt door speler die in buitenspel positie was.
fair spelen : vriendschappelijk spelen.
de voorhoede voeden : gezegd van de half-backs als zij de ballen goed aan de voorhoede geven.
off-day hebben : niet goed spelen.
uit zijn vorm zijn : niet goed spelen.
in slechte conditie zijn : niet goed spelen.
de backs retourneeren alles : alles stuit op de backs.
zijn hoofd onder den bal plaatsen : koppen.
forsch spel : flink, stevig spel.
doortastend spel : verstandig spel.
zich lostrappen : het trappen met den bal voor den wedstrijd om zich te oefenen.
goaltje trappen, kicken : trappen op het doel ter oefening.
kraken, biggen, bonken : ruw spelen.
pressie op 't vijandelijk doel uitoefenen : het vijandelijke doel voortdurend bestoken.
een gewonnen spel spelen : als een partij zooveel punten vóór heeft, dat zij zeker is van de overwinning.
combinatie-spel, vla. samenspel : als de leden van één

partij elkaar helpen.
het doelpunt kwam van den voet van A : A. maakte het doelpunt.
een hoogstaande partij voetbal spelen : goed spelen.

¹ Wim Zonneveld, 'Football wordt voetbal. De vroegste geschiedenis van voetbalvocabulair in het Nederlands – lexicologie, fonologie en morfologie', in: *Nederlandse Taalkunde* 18 (2013) nr. 1, pp. 65-86.

² Op de site van het Meertens Instituut (www.meertens.knaw.nl) is deze minibiografie te lezen: "Jacobus Johannes Antonius van Ginneken (1877-1945) was taalkundige. Hij promoveerde in 1907 in Leiden op de dissertatie *Principes de linguistique*. Van 1923-1945 was hij hoogleraar in de Nederlandse taal- en letterkunde, de vergelijkende Indogermaanse taalwetenschap en het Sanskriet aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Hij was lid van de KNAW in 1916, van de Dialectencommissie in 1926-1945 en voorzitter van de Dialectencommissie in 1934-1945."

³ Jac. Van Ginneken, *Handboek der Nederlandsche taal*, 2 dl. Nijmegen: Malmberg, 1913-1914.

⁴ Jac. Van Ginneken, *Handboek der Nederlandsche taal. Deel II. De sociologische structuur onzer taal II*. Nijmegen: Malmberg, 1914, p. 1.

⁵ 90 Archief J. van Ginneken, 1910-1945 in bewerking, 90:52 *Aantekeningen betreffende sporttaal*, 1913, 1 omslag.

⁶ 'Voetbal in Engeland', in: *Het Sportblad. Het goodkoopste weekblad, gewijd aan atletiek, voetbal, wielrijden, cricket enz*, 6 (24 november 1898), nr. 47, p. 4: "Het zou een wonder geweest zijn als Blackburn Rovers Birmingham verlaten hadden met twee punten rijker. Aston Villa op eigen terrein te tekkelen, is altijd een gevaarlijke onderneming, waartoe ook thans weder de krachten der Rovers te kort schoten."

⁷ 'Voetbal in Engeland', in: *Het Sportblad. Het goodkoopste weekblad, gewijd aan atletiek, voetbal, wielrijden, cricket enz*, 7 (30 maart 1899), nr. 13, p. 2: "De Sheffield Unifers zijn een merkwaardig stel menschen. Den geheelen cup-strijd door hebben ze met de loting geen greintje geluk gehad, hebben tegenstanders als Burnley, Notts Forest en Albion op hun eigen terreinen moeten tekkelen en nog steeds zijn ze in 'the runnig'."

⁸ Edgar Chadwick, 'Voetbal. De achterspeler', in: *De Revue der Sporten*, 4 (1 februari 1911), nr. 38, p. 601.

⁹ Vla = Vlaams.

KAATSEN OF TENNIS

In de vorige editie van de Sportwereld publiceerden we een onderzoek van Pieter Breuker. Hij deed een poging tot een zorgvuldiger woordgebruik van de term *kaatsen*. De tennishistorici Cees de Bondt en Theo Bollerman kunnen zich niet vinden in het stuk van Breuker en dienen hem van repliek. Tot slot laten we Breuker reageren op de repliek van beide tennishistorici.

Jeu de court paume

Cees de Bondt

De Haagse advocaat-dichter Jacob van der Does gaf een mooi voorzetje voor de titel van mijn boek, *Heeft yemant lust met bal of met reket te spelen ...? Tennis in Nederland 1500-1800* (1993), toen hij in 1668 naar aanleiding van de opening van de nieuwe 'Baen' op het Haagse Buitenhof de baan en het spel beschreef: "Heeft yemant lust met bal, of met reket te spelen, Dewijl 't geoorlooft is zijn uren te verdelen, In ernst, en spel, en dat de snaer wert overreckett,". Er is geen lezer die deze beschrijving associeert met het kaatsen dat wij nu kennen. De lezer zou er met een consequent gebruik van de term 'kaatsen' alleen maar mee op een dwaalspoor worden gezet. Van der Does beschrijft het tennisspel, via het gebruik van het 'reket' en de 'snaer'.

"Ik merkte dat ik met de terminologie in de knoop raakte."

Pieter Breuker denkt daar toch anders over. In editie 69 van *de Sportwereld* zwengelde Breuker een interessante discussie aan in zijn uitgebreide bijdrage 'Kaatsen en Kaatsen'. "Het etiket *tennis* wordt door sommige tennis-historici te gemakkelijk op Nederlandse kaatsvarianten voor 1874 geplakt", aldus Breuker. Ondergetekende wordt hierbij als belangrijkste vertegenwoordiger van die geschiedschrijvers beschouwd. Wat betreft het gebruik van de term *tennis* voor de periode 1500-1800 heeft Breuker, op zuiver wetenschappelijk vlak, een legitiem punt van kritiek. Maar op de eerste plaats beoogt de schrijver adequate communicatie naar zijn lezer, waardoor er soms concessies moeten worden gedaan. Ik voer hieronder mijn belangrijkste beweegredenen aan om toch voor de term *tennis* te kiezen. Ik richt hierbij mijn aandacht vooral op de voorgeschiedenis van het spel. In de introductie van mijn boek *Heeft yemant lust met bal of met reket te spelen ...? Tennis in Nederland 1500-1800* (1993) ben ik, voor wat betreft de voorgeschiedenis van het tennis, aan de slag gegaan met de term *kaatsen*. Ik merkte echter dat ik met de terminologie in de knoop raakte. Vanaf pakweg 1500 ontstond een nieuwe spelvorm van het aloude kaatsen: het spel werd gespeeld binnen vier muren. En in de loop van de zestiende eeuw

werd het vaak beoefend op een overdekte baan die gehuurd diende te worden. Door de stadsmagistraat werden keuren uitgevaardigd om overlast aan de omgeving te voorkomen. De kaatsers werden gedwongen te spelen "in de kaetsbaenen tottet kaetsen gemaectt", dus binnen vier muren. De oorspronkelijke kaatser, met of zonder slaghout of racket, werd verbannen naar buiten de stadspoorten. In de Nederlanden werd qua benaming geen onderscheid gemaakt tussen deze twee spelvormen. In Frankrijk verzonden men wel een term voor het nieuwe spel: *courte-paume*. Dit om onderscheid te maken tussen de spelvorm op een afgebakend stuk terrein met rackets en de spelvorm *longue paume* genaamd (die nog steeds wordt beoefend in Noord-Frankrijk). Met deze problematische terminologie word je als geschiedschrijver geconfronteerd als je de voorgeschiedenis van het tennis wilt beschrijven. Om gekunstelde termen als *overdekt kaatsen* of *kaatsen met raquetten* te voorkomen, opteer ik voor *tennis*. Een zuiver pragmatische keuze.

"Om gekunstelde termen als 'overdekt kaatsen' of 'kaatsen met raquetten' te voorkomen, opteer ik voor 'tennis'. Een zuiver pragmatische keuze."

De doelstelling van mijn boek was om een beeld te geven van de geschiedenis van het tennis, vooral zoals dit zich in Nederland heeft ontwikkeld voor het ontstaan van het *lawn tennis*. Vóór de publicatie van mijn boek was dit een (vrijwel) onbeschreven blad voor ons land.

Theo Bollerman

Net zoals Cees de Bondt heb ook ik met groot genoegen en interesse het artikel van Pieter Breuker in nummer 69 van *de Sportwereld* gelezen over de begripshanteringen van het woord *kaatsen*. Zo is zijn onderzoek naar het woord *tenneys/ teneyse* in het Vlaams-Nederlands van toegevoegde waarde.

Zijn voorstel luidt – als ik het goed heb begrepen – om de oude historische benamingen voor de diverse spelsoorten van kaatsen te gaan gebruiken, ook in de ons omringende landen. Een aantal stukken tekst heb ik echter vermoedelijk niet goed begrepen. Dat is de reden dat ik genoodzaakt ben om enkele vragen te stellen en kante-

keningen te plaatsen.

Ik begin met de tekst van zijn slotconclusies, waarin hij stelt dat er wereldwijd een bonte diversiteit aan spelvormen bestaat, die te maken hebben met een bal die heen en weer wordt geslagen. Dat is duidelijk. Maar er resten een aantal vragen en opmerkingen:

“Een aantal stukken tekst heb ik echter vermoedelijk niet goed begrepen. Dat is de reden dat ik genoodzaakt ben om enkele vragen te stellen en kanttekeningen te plaatsen.”

Waarom schrijft Breuker voortdurend ‘(lawn) tennis’ met het voorvoegsel ‘lawn’ tussen haakjes? Het hedendaagse spel, op welke grondsoort dan ook, heet simpelweg *lawn tennis*. Haakjes zijn niet nodig. De spelvariant waarvan deze sport is afgeleid, heette in Engeland tot pakweg 1900 tennis. En tegenwoordig *real tennis* in Engeland, *jeu de courte paume* in Frankrijk, *royal tennis* in Australië en *court tennis* in de USA. De verschillende benamingen zijn overigens eerder verduidelijkend dan verwarrend, omdat men precies weet aan welk land gerefereerd wordt. De naamsverandering in de Engelssprekende landen was bedoeld om de verwarring te vermijden, die ontstaan was na de popularisering van *lawn tennis*. Vanwege de connectie met de Internationale Real tennis Association hanteren we ook in Nederland het begrip *real tennis*.

In zijn verhaal refereert Breuker aan *sfairistike*. Maar het is mij niet duidelijk of hij op de hoogte is van de reden waarom ten eerste deze naam gekozen is door de ‘uitvinder’ van *lawn tennis* en ten tweede waarom de naam al snel verdween uit het spraakgebruik en de sport *lawn tennis* genoemd werd. Daarom een korte toelichting: Majoor Wingfield verzoon een nieuw spel met rare spelregels (een zandlopervormige baan, bevreemdende telling, et cetera) en noemde dat *sfairistike* (*sfaira* is Grieks voor bolvormig voorwerp). Zijn bedoeling was goed geld te verdienen aan dat spel. Daartoe moest hij over een patent beschikken. Maar hij kon alleen een patent verkrijgen indien het aantoonbaar een nieuw spel was. Het spel werd snel populair, maar leidde tot frustratie bij de echte tennis-wedstrijdspelers van de Middlesex Cricket Club (MCC), de cricketers die hun sport beoefenen op Lords

cricket ground. De MCC ontpopte zich in de achttiende eeuw tot het centrale regelgevende orgaan voor cricket. Op het terrein van de MCC bevindt zich ook een real tennisbaan. Tot hun leden behoorden enkele vooraanstaande tennisspelers, die aanvankelijk ook enthousiast waren over het nieuwe spelletje op gras. Maar al spelend, kwamen zij erachter dat de regels te onhandig waren voor serieuze wedstrijdsport. De meest logische oplossing leek hen de belangrijkste elementen van het tennis ook te benutten voor het *lawn tennis*: de afmetingen van de baan, het maken van servicevakken en de telling. Het eerste toernooi van de All England Club (Wimbledon) werd dan ook gespeeld volgens de MCC regels. Zo werd de MCC in eerste instantie het regelgevend orgaan voor het *lawn tennis*.

Breuker stelt verder dat men voor al die spelvormen niet met één term kan volstaan. Dat lijkt een zeer terechte observatie. Maar dat lijkt toch in tegenspraak met zijn voorstel?

“Termen werden overgenomen, verkeerd begrepen en verbasterd.”

“De complexe situatie geeft juist geen reden om alles maar ‘tennis’ of ‘kaatsen’ te noemen, al helemaal niet in publicaties van wetenschappers zoals sporthistorici”, zo schrijft Breuker. Een zeer terechte opmerking voor wat betreft het kaatsen, daarin lijkt Breuker volstrekt gelijk te hebben.

Wat betreft tennis echter niet. In elke publicatie, die ik tot dusver gelezen heb, werd de term *tennis* gebruikt om precies één sport aan te duiden: de spelvorm op een ommuurde baan, met rackets, een net, de telling etc., conform de internationaal gehanteerde definitie van die sport.

Daarnaast is een onderdeel van Breukers voorstel het begrip *tennis* te beperken tot gebieden waar dat begrip in ere wordt gehouden. “Het gaat dan in de eerste plaats om Engeland”, schrijft hij. Mij is niet duidelijk waar hij de tijdgrens wil leggen. Tot de achttiende eeuw? Tot de negentiende eeuw?

Bovendien mag duidelijk zijn dat het begrip *tennis* ook in Nederland al 25 jaar in ere wordt gehouden, net zoals in

de Engels sprekende landen. Overigens, ook in Frankrijk weet men precies wat wordt bedoeld met het begrip *tennis*.

“Zowel ‘kaatsen’ als ‘tennis’, opgevat als historische begrippen, zijn immers beide een verzamelnaam en zeggen op zichzelf niet zoveel”, schrijft Breuker. Voor wat betreft het kaatsen lijkt de conclusie gerechtvaardigd. Als men het heeft over het Baskische pelota weten we evenmin welke van de zeventien varianten worden bedoeld. Precisie is essentieel. Voor wat betreft het gebruik van het woord *tennis* daarentegen weet men wel precies welk spel wordt bedoeld. Uit het betoog van Breuker heb ik geen bewijs van het tegendeel kunnen ontdekken. Bewijsvoering afkomstig uit het overdrachtelijk gebruik van tennissen als werkwoordsvorm lijkt me niet geldig, aangezien de aanduiding van het heen en weer gaan de essentie is en het werkwoord dus niet een specifieke spelvorm pretendeert aan te duiden. Evenzo zal men in het Shakespeareaanse Engels vaak tegen kunnen komen dat men de bal ‘to and fro bandiet’ – excuses voor de Nederlandse vervoeging van ‘to bandy’. Maar dan bedoelt men niet het spel bandy, maar het heen en weer slaan.

Breukers voorstel lijkt me evenmin verduidelijkend in die zin dat in de zestiende en zeventiende eeuw een grote Europese kruisbevruchting heeft plaatsgevonden. Balsporten werden in elke regio en in elk land beoefend, of het nu met de braccio was, met het lange smalle *longue paume racket*, met de blote hand of met een zwaarder racket. En in elke streek werden de regels aangepast aan het terrein en aan de creativiteit en verlangens van de mensen. Termen werden overgenomen, verkeerd begrepen en verbasterd. Nederlandstalige woorden zijn nog steeds te herkennen in de tennissport zoals *rekets / racket* en *kattendarm / kaatsdarm*. Een strakke afbakening volgens taal en landgrenzen lijkt dan ook onnodig. Waar het om gaat, is dat we bij het hanteren van begrippen zo snel mogelijk weten welk spel nu precies bedoeld wordt. Met betrekking tot de historie van de tennissport is men daarin goed geslaagd.

Natuurlijk kan Breuker de tennissport beschouwen als neef van de kaatssport. Iedereen heeft gelijk, het hangt er maar vanaf vanuit welke invalshoek men de materie bekijkt. Maar welk nut heeft het om, volgens het voorstel van Breuker, voortdurend te moeten communiceren met: “In ons onderzoek naar ‘caetsen’ in de zin van ‘tennis’, ‘courte paume’, et cetera, is gebleken dat...et cetera?”

Net zo min als de toepassing van ons rechtssysteem voor elke kwestie een rechtvaardige oplossing weet te verschaffen, zo zou het kunnen zijn dat een ogenschijnlijk wetenschappelijke onderbouwde redenering niet leidt tot verheldering. En dat zou het doel van alle wetenschap moeten zijn.

Pieter Breuker

Voordat ik Cees de Bondt en Theo Bollerman van repliek dien, is het als service aan de lezer goed hier eerst de essentie van mijn artikel te geven.

Het centrale onderwerp van mijn onderzoek betreft de vraag naar de aanduiding van de balspelen die te herleiden zijn tot het eind twaalfde eeuw in Picardië (Frankrijk) ontstane *cachier* (Ned. kaatsen). Daarbij is het verder van belang dat ik me richt op de periode tot 1874, het jaar waarop het ontstaan van het (toen) moderne *lawn tennis* kan worden gesteld én dat ik me concentreer op Nederland. Ik stel op een prominente plek, namelijk in de conclusie aan het eind van mijn studie, verder dat de besproken hoofdtermen, *kaatsen* en *tennis*, beide verzamelnamen zijn en dus geen eenduidige begrippen vormen.

“Voordat ik De Bondt en Bollerman van repliek dien, is goed eerst de essentie van mijn artikel te geven.”

De belangrijkste conclusie van mijn onderzoek is dat álle, al voor 1874 bestaande balspelen die terug te voeren zijn tot *cachier*, in Nederland met de verzamelnaam *kaatsen* worden aangeduid. Daarbij is het niet van belang of ze in de openlucht of binnen vier muren werden gespeeld en of de spelers al dan geen slagwapen (*racket*, palet, spaan of stok) ter hand namen. Desondanks plakken tennishistorici als De Bondt en Bollerman het etiket *tennis* op alle bedoelde balspelen en ze doen dat bovendien met terugwerkende kracht.

Ik beperk me nu in mijn reactie tot enkele hoofdpunten. Zowel De Bondt als Bollerman lijken zich onvoldoende te realiseren dat het begrip *tennis* een verzamelnaam is, een aanduiding van heel diverse balspelen. In terminologisch opzicht (en mijn artikel gaat over terminologie) is het nodig om onderscheid te maken tussen *tennis* vóór en ná

1874. Het lijkt me evident dat de gemiddelde hedendaagse lezer het woord *tennis* onmiddellijk en uitsluitend met *lawn tennis* associeert. Hij denkt daarbij geen moment aan al die neven en nichten van tennis (of, zo men wil, van kaatsen) van vóór 1874, eenvoudigweg omdat hij daar geen kennis van heeft. Bovendien verschillen die familieleden in speltechnisch opzicht wezenlijk van *lawn tennis*. Hetzelfde geldt overigens voor kaatsen, opgevat als Fries kaatsen.

“Heel veelzeggend is dat noch De Bondt noch Bollerman dat kernpunt bestrijden.”

Nu is er, zo betoog ik, toch een doorslaggevende reden om die verschillende spelvarianten in de Nederlandstalige gebieden als kaatsen te bestempelen. Ik laat uitvoerig en vanuit diverse bronnen en invalshoeken zien dat in Nederland *kaatsen* de gebruikelijke term was. Heel veelzeggend is dat noch De Bondt noch Bollerman dat kernpunt bestrijden. Bollerman gaat er zelfs helemaal aan voorbij, terwijl De Bondt mij zelfs gelijk lijkt te geven waar hij stelt dat ik “op zuiver wetenschappelijk vlak, een legitiem punt van kritiek” op het gebruik van de term *tennis* heb. De Bondts bezwaar tegen de consequentie die logisch voortvloeit uit mijn keuze voor het woord *kaatsen*, namelijk het gebruik van “gekunstelde termen als *overdekt kaatsen* of *kaatsen met raquetten*”, ontgaat me. Wetenschap beschrijft de werkelijkheid, versimpelt of verdonkeremaant die niet.

Waarom kiezen De Bondt en Bollerman dan toch voor de term *tennis*? Ze doen dat om “pragmatische” redenen, namelijk het aansluiten bij de internationale, dat wil zeggen Engelstalige, terminologie. Die redenering houdt geen stand: publicaties over de situatie in Nederland moeten die uiteraard tot uitgangspunt nemen. Het is daarom een misverstand van De Bondt om te denken dat hij met het kiezen van de term *tennis* “adequate communicatie naar zijn lezer” tot stand brengt. Dat doet hij juist niet.

Anders dan Bollerman beweert, pleit ik er niet voor de term *kaatsen* (en zijn buitenlandse equivalenten) “te gaan gebruiken”. Ook hier is het net andersom: ik wil juist de bestaande, eeuwenoude terminologie handhaven. Het is in dit verband opmerkelijk dat Bollerman zichzelf een terminologische vrijheid toestaat die hij mij onthoudt. Hij

acht het wel juist om binnen het oeroude *cachier* te differentiëren naar *real tennis* (Engeland), *jeu de courte paume* (Frankrijk), *royal tennis* (Australië) en *court tennis* (USA) “omdat men precies weet aan welk land gerefereerd wordt” (cursivering van mij, PB). Dat is exact wat ik beoog met het gebruik van de term *kaatsen* (en zijn talrijke buitenlandse equivalenten).

Bollermans ongelukkig geformuleerde bewering dat hij in publicaties alleen maar de verzamelkreet *tennis* is tegengekomen om spelvormen aan te duiden die op een ommuurde baan, met rackets, een net, de telling etc worden gespeeld, is al evenmin juist. Bollerman heeft dat nota bene zelf en wel in dit tijdschrift gedaan, namelijk in ‘De tennissers van Adriaen van de Venne’ (*de Sportwereld* nr. 40). De twee illustraties met een balspel laten overduidelijk zien dat het spel zich in beide gevallen in de openlucht afspeelt.

En ook Cees de Bondt laat in zijn *Heeft yemant lust met bal, of met reket te spelen. Tennis in Nederland 1500-1800* alle balspelen (het Friese kaatsen uitgezonderd) onder de noemer *tennis* vallen. In dit verband merk ik op dat de literatuurlijst van Bollerman minder imponerend is dan ze (voor een leek) lijkt. In geen van de zeventien genoemde werken komt de Nederlandse situatie aan de orde. Het zal Bollerman overigens niet zijn ontgaan dat in één van de belangrijkste boeken die hij opvoert, de auteur hier besproken balspelen niet aanduidt met *tennis*, maar met *jeu de paume* (Albert de Luze. *La Magnifique Histoire du Jeu de Paume*. Parijs, 1933).

Ik sluit af. In *speltechnisch* opzicht zijn zowel de term *kaatsen* als *tennis* onbevredigend. Beide verzamelnamen zijn misleidend, ze refereren te veel aan *Fries kaatsen* respectievelijk *lawn tennis*. De doorslaggevende reden om voor de term *kaatsen* (of zijn talige buitenlandse varianten) te kiezen, is van cultuur-historische aard. Eenvoudiger kan ik het werkelijk niet maken zonder de historie geweld aan te doen.

EEN EEUW NGF

De Nederlandse Golf Federatie bestaat een eeuw. In 1914 werd het Nederlands Golf Comité opgericht, waar de NGF uit is voortgekomen. Albert Bloemendaal blikt terug op het honderd-jarig bestaan van de NGF.

Albert Bloemendaal

Golf was in de begindagen geen sport voor de lagere klassen'

Hoe anders het beginnen van een nieuwe organisatie was in de tijd dat golf in Nederland begon, blijkt wel uit de onbekommerd eenvoudige wijze waarop golfclubs tot stand kwamen. In het kort kwam het er op neer, dat enkele heren – en dat mag best wel enige nadruk krijgen, ook dames – na kennismaking met golf in Engeland, tot de slotsom kwamen dat golf een plezierige bezigheid was en dat er ook in de eigen omgeving een begin mee moest worden gemaakt.

Een Schotse golfprofessional werd naar Nederland gehaald om de aanleg van de eerste negen holes in Nederland te verzorgen. Deze negen holes in Wassenaar zouden de grondslag gaan vormen voor golf in Nederland. Dat was in 1893.

“Een Schotse golfprofessional werd naar Nederland gehaald om de aanleg van de eerste negen holes te verzorgen.”

Golf was destijds een aangelegenheid voor de upper ten van ons land. Ook in de twee volgende jaren, toen nog eens twee golfclubs werden opgericht, was dat het geval. In veel opzichten kwamen de eerste drie golfclubs op vergelijkbare wijze tot stand. Men kwam bijeen, nam een besluit en ging aan het werk. Het was een eenvoudige zaak.

“Men kwam bijeen, nam een besluit en ging aan het werk. Het was een eenvoudige zaak.”

Kijkend naar de ontwikkeling van golf in Nederland valt het op dat er drie periodes onderscheiden kunnen worden, met bovendien qua deelnemers een merkbaar eigen karakter. In de vroegste periode, van 1893 tot 1895, waren de leden vooral afkomstig uit de adel. In de middenperiode, van 1910 tot 1914, waren de leden afkomstig uit de omgeving van de banken en de grote handelshuizen. En in de latere periode, van 1925 tot 1935, kwamen de leden overwegend uit de industriële wereld.

In de beginfase van het Nederlandse golfen, hield slechts een handvol liefhebbers zich met de sport bezig. Maar hoe kregen die paar deelnemers dan de financiering van een baan inclusief het onderhoud rond?

Het antwoord ligt in het feit dat men zich golf voorstelde als het voortslaan van een bal. Dat gebeurde binnen een daarvoor aangelegd perceel grond en totdat de bal in een kuiltje lag. Een kort gemaaid heide vonden ze destijds best bespeelbaar en een stukje gras werd gebruikt als putting green. De kosten werden zodoende gedrukt.

“Uit dit initiatief, nu honderd jaar geleden, is de huidige Nederlandse Golf Federatie ontstaan.”

Voor de aanleg van de Haagsche werd bijvoorbeeld voor fl.125,- per jaar een weiland gepacht. De aanleg geschiedde volledig in handarbeid.

Bij dit alles moet wel worden bedacht dat de bereikbaarheid van een golfbaan op zichzelf al een probleem kon zijn. In de vroege jaren van de vorige eeuw, waren er nauwelijks verharde wegen. In de periode tot 1918 werd voor het oprichten van een golfclub een grote mate van vindingrijkheid en doorzetting verlangd.

In 1914 werd het initiatief genomen voor het oprichten van een Nationaal Golf Comité. Uit dit initiatief, nu honderd jaar geleden, is de huidige Nederlandse Golf Federatie ontstaan.

Tegelijkertijd moet wel worden beseft dat golf in die dagen nog steeds aanmerkelijk verschilde van wat wij nu kennen. Alleen al de materialen. Vóór 1900 werd nog gespeeld met een bal van guttapercha, de zogenaamde *guty*, waarin kuiltjes – of bobbeltjes – waren aangebracht zodat de bal een wat rechte vlucht had. Vroeg 1900 kwam de moderne bal. Een harde kern met daaromheen gewonden elastiekdraad. Die vloog minstens twintig meter verder. Kortom, golf begon met het verstrijken van de eerste jaren pas te lijken op wat het in de vele jaren daarna zou worden.

De periode na de Eerste Wereldoorlog was voor de strijdende landen totaal gericht op herstel. Er was schaarste alom, ook aan geld. Dat duurde een aantal jaren en pas halverwege de jaren twintig begon er een nieuwe periode van vooruitgang. Vooral in ondernemende zin en dat

werd duidelijk in de gebieden waar een vernieuwende industrie vers elan aanreikte.

Twente en het gebied rondom Eindhoven waren toonaangevend: textiel- en metaalindustrie in Twente en elektronische industrie in Eindhoven en West-Brabant. In minder dan een tiental jaren werden maar liefst negen golfbanen aangelegd, waarvan slechts twee in de niet-industriële sector. Besluitvaardigheid was het kenmerk van die periode. Gemiddeld duurde het niet meer dan een jaar vanaf het moment van het besluit tot de oprichting van een club tot het in gebruik nemen van de nieuwe baan.

Ook het spelpeil nam toe. Onder andere door het organiseren van een competitie. Volledig landelijk was de competitie niet. Vier clubs beneden de rivieren moesten het tot midden jaren dertig doen zonder bruggen over Maas en Rijn.

In de periferie van het IJsselgebied kwamen twee nieuwe initiatieven tot stand: de Hattemsche en de Sallandsche. De Hattemsche introduceerde in 1931 een nieuwigheid: een clubhuis annex hotel. Aan de andere kant van de IJssel duurde het wat langer.

Opmerkelijk is dat in Rotterdam en Amsterdam pas midden jaren dertig een golfclub tot stand kon komen. Beide clubs hadden de pech dat enkele jaren na de oprichting de Tweede Wereldoorlog uitbrak en golfterreinen tot militair gebied werden verklaard.

Midden jaren dertig bestonden er zestien golfclubs die toekomstbestendig zouden blijken. Daar moet wel bij aangekend worden dat golf buiten de eigen omgeving nauwelijks bekend was. Met landelijk minder dan drieduizend deelnemers, van wie bovendien een niet al te groot percentage uit werkelijk wedstrijd georiënteerde spelers bestond, was dat ook te begrijpen. Ook het golf zelf uit die jaren was bepaald anders dan wij ons nu, met 375.000 deelnemers nog kunnen voorstellen.

Op de eerste plaats was ballotage een vast gegeven, zoals ook een caddie een vanzelfsprekendheid was. In de wintermaanden werd, zeker in de vroegere jaren, niet gespeeld.

Dat alles neemt niet weg dat golf wel degelijk een plaats in de maatschappij had veroverd. In 1937 ontstond het eerste tijdschrift dat geheel aan golf was gewijd, het maandblad *Golf*, de voorloper van wat nu *Golf Journaal* is. Niettemin bleef golf tot 1945 een marginale sport die de nodige aandacht kreeg omdat de deelnemers nu eenmaal overwegend publieke figuren waren.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kregen de Nederlandse golfclubs het zwaar te verduren. Aan de kust kregen de

golfbanen geen schijn van kans. De kustverdediging die de bezetter wenste aan te leggen, bekend geworden als de Westwall, ploegde zich dwars door de banen van de Kennemer, de Noordwijkse en de Domburgse golfclubs. Deze laatste werd al vanaf 1940 in beslag genomen. De Haagsche werd bovendien verkozen als een domein van der Reichs Kommissar Seyss Inquart.

“Tijdens de Tweede Wereldoorlog kregen de Nederlandse golfclubs het zwaar te verduren.”

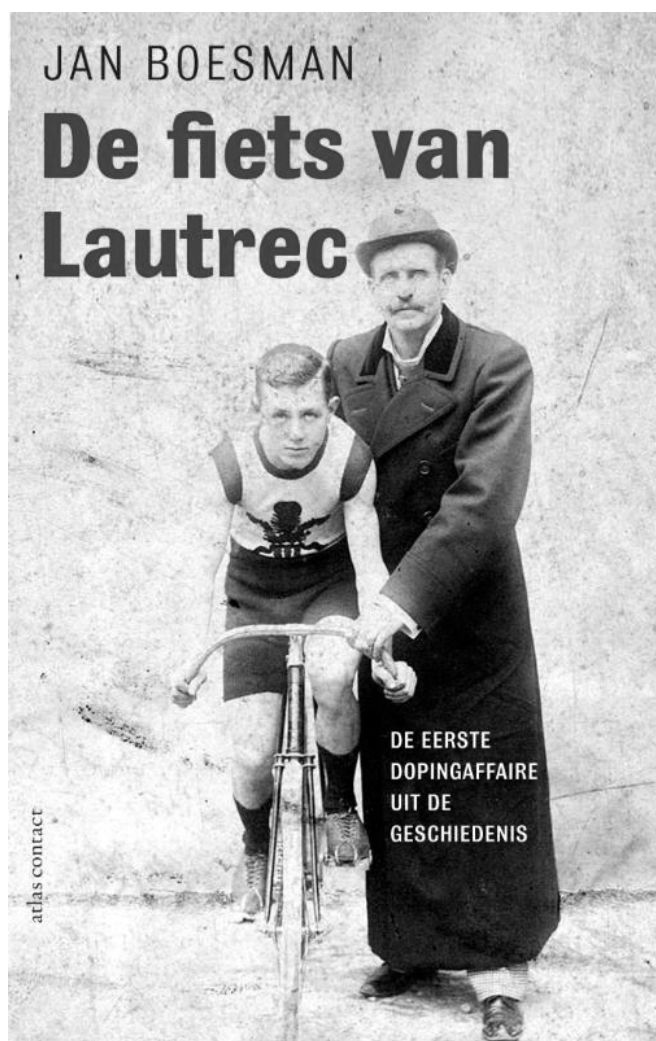
De banen bij Arnhem vielen in de meidagen van 1940 én in de geallieerde opmars van 1944 ten prooi aan de zich daar afspelende veldslagen. Andere banen werden oefengebied voor tanks of er werd luchtdoelartillerie geplaatst, vooral op die van de IJssellinie. Het is daarom verbazingwekkend hoe kort na 1945 de Nederlandse golfbanen weer in gebruik werden genomen. Al was het dan met een aanzienlijk kleiner ledenbestand. Sommige clubs moesten wat langer wachten, zoals de Domburgsche die tot 1952 met betonnen resten zat uit de oorlogstijd. Het gezamenlijk ledental van de clubs bleef bescheiden. Een eerste teken van hernieuwd enthousiasme was in 1950 bij Groningen. Daar kwam de eerste naoorlogs golfclub tot stand. Maar tot 1970 zouden niet meer dan een kleine zeventuizend leden het Nederlandse golflandschap bevolken.

Tegenwoordig zijn er weer 375.000 golfers in Nederland. En dat komt mede doordat de kijk op golf in de Nederlandse maatschappij is veranderd. Waar eerder het lidmaatschap van een club vooraan stond, komt nu de faciliteit *golfbaan* op de eerste plaats. Golf spelen op een baan van eigen keuze.

Deze tekst is ontleend aan het boek *De beginjaren van de Golfsport in Nederland*.

HET BESTE SPORTBOEK

Jan Boesman heeft voor zijn boek *De Fiets van Lautrec* de Nico Scheepmaker Beker gewonnen, de vakprijs voor het beste sportboek van 2013. Boesman is daarmee de eerste Vlaamse winnaar van deze prijs, die dit jaar voor de tiende keer is uitgereikt. De jury bestond uit: Ad Melkert, Arthur van den Boogaard, Wilfred van Buuren en Renate Verhoofstad. Hier het oordeel van de vakjury over de vijf genomineerde titels.

De fiets van Lautrec van Jan Boesman

Jan Boesman, *De Fiets van Lautrec* (winnaar)

Gefascineerd door een afgekeurd zwart-wit wieleraffiche van de Franse kunstenaar Henri de Toulouse-Lautrec besloot de Vlaamse schrijver Jan Boesman op zoek te gaan naar de achtergrond van deze reclameposter. Het gevolg was *De fiets van Lautrec*, een relaas over de personages op het affiche, over het baanwielrennen in Parijs aan het einde van de negentiende eeuw en over de Engelse wondertrainer Chopsy Warburton, beroemd vanwege zijn flesjes met mysterieuze inhoud.

“Boesman zet op overtuigende wijze een tijdsbeeld neer.”

Boesman deed voor het boek een indrukwekkende hoeveelheid onderzoek: las alle mogelijke Franse en Engelse kranten en tijdschriften uit het *fin de siècle* en een kleine boekenkast vol boeken over doping, fietstechniek en literatuur. Maar het is vooral de manier waarop hij al het onderzoek tot één lang verhaal componeert dat indruk maakt. De stijl van schrijven is groots: wervelende zinnen die de inhoud versterken. De reconstructie van de wielerskoers Bordeaux-Parijs, de editie 1896, leest alsof deze

vorige jaar plaatsvond. Verder zet Boesman op overtuigende wijze een tijdsbeeld neer.

Hoewel geen van de juryleden die tijd meemaakte, zorgde *De fiets van Lautrec* ervoor dat er vurig werd terugverlangd naar de Belle Epoque. Een tijd waarin overigens, zoals Boesman overtuigd aantoont, ook de kiem werd gelegd voor de opvattingen in de huidige dopingdiscussie. In *De fiets van Lautrec* wordt met beeldende taal een oude geschiedenis weer tot leven gewekt.

John de Wolf & Jeroen Siebelink, *De Wolf, John* (tweede plaats)

Hoofdpersoon John de Wolf en zijn toekomstige biograaf Jeroen Siebelink leerden elkaar kennen tijdens een eerder boek. Het klikte tussen beide mannen en ruim een jaar later was er een kloeke geautoriseerde biografie getiteld *De Wolf, John*.

Het boek leest als een schelmenroman, zonder ook maar een moment de kracht van het waargebeurde verhaal te verliezen. Dat laatste is te danken aan de openheid van de voetballer, maar nog veel meer aan de formidabele pen van Siebelink. De keuze om de gedachten en uitspraken van De Wolf en alle andere geïnterviewden in korte hoofdstukken op te schrijven is een prachtige vondst - net als het gebruik van de ik-vorm. Het maakt de lezer deelgenoot van het levensverhaal van de voetballer.

Verder slaagt de auteur hierdoor om de tijd waarin De Wolf opgroeide als kind en als speler - de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw - te vatten in de verhalen.

“Ook de andere personages komen dankzij zijn empathische stijl van schrijven tot leven.”

Ook de andere personages - Siebelink interviewde vrijwel alle relevante personen uit het leven van De Wolf - komen dankzij zijn empathische stijl van schrijven tot leven. Lastige zaken en dieptepunten worden daarbij niet vermeden, waarmee het belang van de openheid van een betreffende sporter in een biografie nog maar eens wordt

Jan van den Berghe, *De artistieke uppercut* (derde plaats)

Van alle sporten heeft de bokssport de meest verhalende

kwaliteiten. Het vuistgevecht van man tot man, of vrouw tot vrouw, fascineert schrijvers al eeuwenlang.

Dit cliché wordt vaak gebezigd, maar de Vlaamse schrijver Jan van den Berghe toont met *De artistieke uppercut* aan hoe de afgelopen eeuwen die verbinding dan precies zat. Zodoende maakt hij met zijn boek van het uitgekauwde cliché weer een vitaal statement: boksen en verhalen zijn voor elkaar gemaakt.

“Dit cliché wordt vaak gebezigd, maar Jan van den Berghe toont met *De Artistieke Uppercut* aan hoe die verbinding dan precies zat.”

Ruim vijfhonderd pagina's laat Van den Berghe de sprekende voorbeelden over elkaar heen buitelen. Kennis van zaken en een grote eruditie gaan hand in hand. Hij beperkt zijn blik niet tot schrijvers, maar vertelt uitgebreid over filmmakers en beeldend kunstenaars die geïnspireerd raakten door de bokssport: actief als bokser, of passief doordat ze de sport in hun werk gebruikten. Zodoende voert hij met zijn lenige geest de lezer langs ondermeer Homerus, Sherlock Holmes, Marcel Duchamp, Paul Morand, Hugo Claus, Norman Mailer en Jan van Mersbergen. En ondertussen schrijft hij ook nog een alternatieve geschiedenis van de bokssport zelf.

De artistieke uppercut is een ongelofelijk uitgebreid naslagwerk zonder weerga. De jury erkent het als een belangrijk boek, dat op overtuigende wijze inzicht geeft in de zoektocht die Van den Berghe aankondigt in zijn ondertitel: *Hoe kunst & boksen elkaar vonden*. Er blijkt in deze saga van verhalen uit de boksring niet zozeer sprake geweest van het elkaar vinden. De kunst en het boksen zijn al sinds de oudheid de beste kameraden.

Martin Bons, *De kunst van het dalen*

Al meer dan een eeuw richten schrijvers hun blik op de wielersport. Boekenkasten vol zijn er gevuld met hun verhalen. Favoriet bij velen waren de bergen. Daar, tijdens de beklimming, toonde de wielrenner zijn ware klasse.

Met *De kunst van het dalen* legt journalist Martin Bons een tot nu toe vrijwel vergeten onderdeel van het wielrennen bloot: de afdaling. Puttend uit anekdotes uit de wielergeschiedenis - sporadisch werd door eerdere wielerschrij-

vers wel eens geschreven over het dalen – en uit interviews met erkende dalers toont Bons aan hoe juist ‘uitmuntend dalen’ beslissend is geweest in de wielergeschiedenis.

Een sprekend voorbeeld is de overwinning van Peter Winnen op Alpe D’Huez in de Tour van 1983. Natuurlijk was het knap klimwerk van de Nederlander op de laatste berg. Maar zonder even zo knap daalwerk op de berg daarvoor – Col de la Croix-de-Fer – had Winnen nooit gewonnen.

“Met *De Kunst van het Dalen* legt journalist Martin Bons een tot nu toe vrijwel vergeten onderdeel van het wielrennen bloot: de afdaling.”

Uit de in het boek verweven persoonlijke ervaringen blijkt Bons meer een denker dan een daler. En dat is maar goed ook. Want de wielersport had een groot denker nodig om de blik voor eens en altijd óók te richten op de afdaling.

Na het lezen van het boek van Bons rest de fietsvolger enkel nog grote verbazing. Zoals bij voetbal er nog steeds ploegen zijn die niet trainen op strafschoppen, zo zijn er onnoemelijk veel renners en wielerploegen die niet specifiek oefenen met dalen. In *De kunst van het dalen* laat Bons, met de geschiedenis als zijn getuige, overduidelijk zien hoe kortzichtig dit is. Ooit zullen ploegleiders van grote teams de schrijver met het revolutionaire inzicht danken voor zijn pionierswerk.

Steven Derix & Dolf de Groot, *Bloedbroeders*

Gedegen journalistiek onderzoek wil nog wel eens een goed verhaal in de weg zitten. In het geval van Steven Derix en Dolf de Groot is dat niet het geval. In *Bloedbroeders* laten de twee journalisten van *NRC Handelsblad* in een goedlopend verhaal zien van wat zich afspeelde achter de façade die de Rabobankploeg jarenlang ophield.

Niet alleen buitenlanders bleken doping te gebruiken, maar ook Nederlandse wielrenners bij de Rabo-ploeg kozen vanaf eind jaren negentig voor het gebruik van (bloed)doping. Het beeld van de gezonde Hollandse jon-

gens die enkel op een bruine boterham fietsen bleek niet te kloppen.

Los van verschillende onthullingen overtuigt vooral de compleetheid van het boek. Derix & De Groot hanteren een zakelijke stijl die past bij het onderwerp, maar heb-

“Niet alleen buitenlanders bleken doping te gebruiken, maar ook Nederlandse wielrenners.”

ben het geheel zo gecomponeerd dat het leest als een thriller. Misschien wel het grootste compliment kregen de journalisten van de advocaat van oud-wielrenner Michael Boogerd: er werd allereerst bedreigd met een rechtszaak om vervolgens dit dreigement niet waar te maken. *Bloedbroeders* is een gedetailleerd verslag van het jarenlange dopinggebruik bij de Rabobankploeg geschreven in een toegankelijke stijl.

SPORTGESCHIEDENIS OP GOOGLE MAPS

Historici zijn gewend om sportgeschiedenis vast te leggen in degelijke studies, maar het kan ook anders. In Burum werd een kunstwerk ont-huld voor Foekje Dillema, Sander Boschker kreeg een standbeeld in Enschede en in het Amsterdamse Betondorp werd een Cruyff Court geopend. Kortom: sportgeschiedenis via Google Maps.

Jurrit van de Vooren

Onderzoekers van de University of Sheffield lanceerden in april een Google Maps met 400 standbeelden wereld-wijd van voetballers of met voetbal als thema – inclusief het beeld van Boschker in Enschede. Hiervoor bouwden ze de zogenaamde *World Football Statue Database Maps*. Dit initiatief is onderdeel van *The Sporting Statues Project*, dat in 2010 begon en waarbij wereldwijd de standbeelden voor sporters in kaart worden gebracht.

Zelf heb ik enkele jaren geleden, vlak na de doorbraak van Google Maps, in kaart gebracht welke namen van olym-piërs zijn vastgelegd in het Nederlandse stratenplan. Van Pierre de Coubertin tot Jesse Owens: vooral nieuwe woonerven hebben straten die naar dergelijke sporters verwijzen. Mijn ambitie is om ooit al die straten te bunde-len in de fictieve stad Olympia aan de Noordzee, inclusief de Gerard Nijboer Ringweg van 42,195 kilometer lang. Als het nodig is, spuiten we voor de Nederlandse kust deze sportstad op als eiland en houden we er de Olympische Spelen.

Nog niet verwerkt in Google Maps is het werk van Jacob Bergsma, strategisch beleidsadviseur van de gemeente Amsterdam. Vorig jaar maakte hij op eigen initiatief een overzicht van de ruim honderd straten, hofjes, bruggen en pleinen in Amsterdam, waarin sport is vastgelegd. Dat is een mooi aantal, maar desondanks springt de totale willekeur in het oog. Namen van sporters uit binnen- en buitenland worden achteloos door elkaar heen gegooid. Abe Lenstra, Ma Braun en Herman Bon bijvoorbeeld zijn in één wijk gebracht: een voetballer uit Heerenveen, een

zwemcoach uit Rotterdam en een promotor van school-voetbal. Twee dingen hebben die mensen met elkaar gemeen: ze deden ooit iets met sport en nu zijn ze dood. En er wordt gewerkt aan een nieuwe wijk in Zeeburg met onder meer straten voor Kea Bouman (tennis), Roepie Kruize (hockey) en Mary Meijer-Van der Sluis (scher-men). Alsof iemand een sportencyclopedie blind opent en er een pijltje in gooit voor de definitieve keuze.

Een degelijke Ajax-wijk is er dan weer niet in Amsterdam. In deze stad zijn slechts twee Ajax-straten: de Anderiesenstraat en de Rinus Michelslaan. En er zijn nog genoeg andere thema's met meer samenhang: Amsterdamse wielerveden, Amsterdam 1928 of Amsterdamse olympische kampioenen.

Sporthistorisch bewustzijn betekent inderdaad dat er straatnamen komen met verwijzingen naar sport, maar iets meer verband zou niet misstaan. Het standbeeld van Boschker staat toch niet toevallig bij het stadion, waar hij zijn thuiswedstrijden speelde? Nu we dankzij Bergsma in één oogopslag zien wat er allemaal is, is de volgende stap meer samenhang en visie creëren.

Ik ga weer eens verder met Olympia aan de Noordzee, waarvoor ik me nu al verkiesbaar stel als eerste burge-meester.

World Football Statue Database Maps staat op <http://bit.ly/1q3Bevb>

Deze rubriek is ook te lezen op www.sportgeschiedenis.nl

PUBLICATIES SPORTWERELD 70

Samengesteld door: Wilfred van Buuren

Biografie

Bax, Maarten, *Badr Hari. Mijn verhaal*, Kosmos Uitgevers, Utrecht, [2014]. 207 [+ 16] p., ill.

Davidse, Henk, *"In zekere zin ben ik waarschijnlijk onsterfelijk." Een schatkamer vol Cruiffspullen en quotes*, BBNL Uitgevers, Amersfoort, 2014. 143 p.

Egmond, Michel van, *Kieft*, Voetbal International, [Gouda], 2014. 367 p., ill.

Kemper, Fons (samenst.) en Daniël Rewijk (inl.), *W.J.H. Mulier als (sport)chroniqueur. Catalogus. Expositie van 20 december 2012 tot 30 maart 2013. Met een inleiding van Daniël Rewijk*, Mulier Instituut, Utrecht, 2012. 12 p., ill., voetnoten. Rapport, elektronisch document.

Downloaden via: <http://beheer.nisb.nl/cogito/modules/uploads/docs/62501395990271.pdf>

Kemper, Fons (samenst.) en Marnix Koolhaas (inl.), *Pim Mulier en het schaatsen. Tentoonstelling van 25 maart tot 30 augustus 2014. Catalogus met een inleiding van Marnix Koolhaas*, Mulier Instituut, Utrecht, 2014. 22 p., ill. Rapport, elektronisch document. Downloaden via: <http://beheer.nisb.nl/cogito/modules/uploads/docs/87931395847548.pdf>

Frijters, Jos, *Jacques Brinkman. Tot het uiterste gedreven*, Voetbal International, [Gouda], 2014. 325 p., lit.opg.

Visser, Jaap en Matty Verkamman, *WILLEM. De voetballer*, Kick Uitgevers, Rotterdam, 2014. 309 p., ill.

Vriesema, Martin, *Extreem. Het ware tennisleven van Martin Verkerk*, Nieuw Amsterdam, Amsterdam, [2014]. 208 [+ 8] p., ill.

Hockey

Oosterwijk, Frans (hoofred.), Mark Hoogstad e.a. (red.), m.m.v. Edwin Alblas e.a., *115 jaar Nederland Hockeyland*, Arko Sports Media, Nieuwegein, 2014. 576 p., ill.

Scheldwacht, Ricci, *Echte hockeyers douchen niet. Hoe een elitesport Nederland veroverde*, Meulenhoff, Amsterdam, 2014. 254 p., lit.opg., reg.

Kaatsen

Dijkstra, Frans, *Bidbook. Een nieuw kaatsmuseum*, Stichting Kaatsmuseum, [Franeker], 2014. 15 p., ill. Met tekst in het Fries en het Nederlands.

Sportsociologie

Stokvis, Ruud, *Lege kerken, volle stadions. Sport en de sociale functies van religie*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2014. 220 p., lit.opg., reg.

Tweede Wereldoorlog

Vooren, Jurryt van de en Nico van Horn (tekst), *Sportherdenking Olympisch Stadion 4 mei 2014*, Stichting Exploitatie Olympisch Stadion Amsterdam, [Amsterdam, 2014]. 11 p., ill. Met o.a. teksten over roeien in de oorlog en over *Stolpersteine* voor de joodse turnsters van 1928.

Voetbal

Boogaard, Arthur van den, *Zo Speelden Wij. Nederland in veertien legendarische wedstrijden*, Atlas Contact, Amsterdam, 2014. 240 p., lit.opg.

Doevendans, Ruud, *1970. Het jaar waarin wij wereldkampioen werden*, Parata Media, Duiven, 2014. 277 p., lit.opg.

Kruitbosch, Rob en Joost Houtappels, *100 jaar AGOVV, 1913-2013*, Stichting Vrienden van AGOVV, Apeldoorn / Nederlandse Sportliteratuur Uitgeverij, Emst/Epe, [2013]. 415 p., ill., lit.opg.

Mulder, Jan; Tiemen van der Laan (eindred.), *Aan de Lange Leegte. Veendammer voetbalportretten*, Voetbal International, [Gouda], 2014. 359 p., reg.

Onkenhout, Paul, Dick Sentenie en Edwin Struis, *Koning voetbal. Een lexicon van het Nederlandse voetbal*, Nieuw Amsterdam, Amsterdam, [2014]. 320 p., ill., lit.opg., reg.

Wielrennen

Heinen, Frank, *Uit koers. Bijzondere wielervevens*, Nieuw Amsterdam, Amsterdam, 2014. 349 p., lit.opg.

Jong, Wilfried de, *Solo. Wielercolumns*, Podium, Amsterdam, 2014. 192 p.

Slogteren, Fred van, *Als je de Tour niet hebt gereden... Biografieën van alle Nederlandse deelnemers*, Uitgeverij Sylfaen, Lobith, 2013. 480 p., ill., lit.opg.

Artikelen in tijdschriften

Breuker, Pieter, 'Kaatsen, door adel en volk', in: *Geschiedenis Magazine 49, nr. 2* (maart 2014) Special Sportgeschiedenis, p. 16-17.

Buuren, Wilfred van, 'Meer dan winst of verlies. Onlangs verschenen boeken over sport', in: *Geschiedenis Magazine 49, nr. 2* (maart 2014) Special Sportgeschiedenis, p. 24-25.

Chevrolet, Herman, 'Een kroon zonder parels', in: *Soigneur nr.7* (2014), p. 114-119. Over Evert Dolman.

Derks, Marjet, 'Sportlife. Medals, Media and Life Courses of Female Dutch Olympic Champions, 1928-1940', in: *Historical Social Research 39* (2014) nr. 1, p. 144-164.

Derks, Marjet, 'Laat ons esthetisch blijven, mijne zusters'. Vroege feministes tegen wedstrijd sport', in: *Geschiedenis Magazine 49, nr. 2* (maart 2014) Special Sportgeschiedenis, p. 18-21.

Haverkamp, Aad, 'We gaan niet! Nederlandse discussies over het boycotten van de Olympische Spelen', in: *Geschiedenis Magazine 49, nr. 2* (maart 2014) Special Sportgeschiedenis, p. 33.

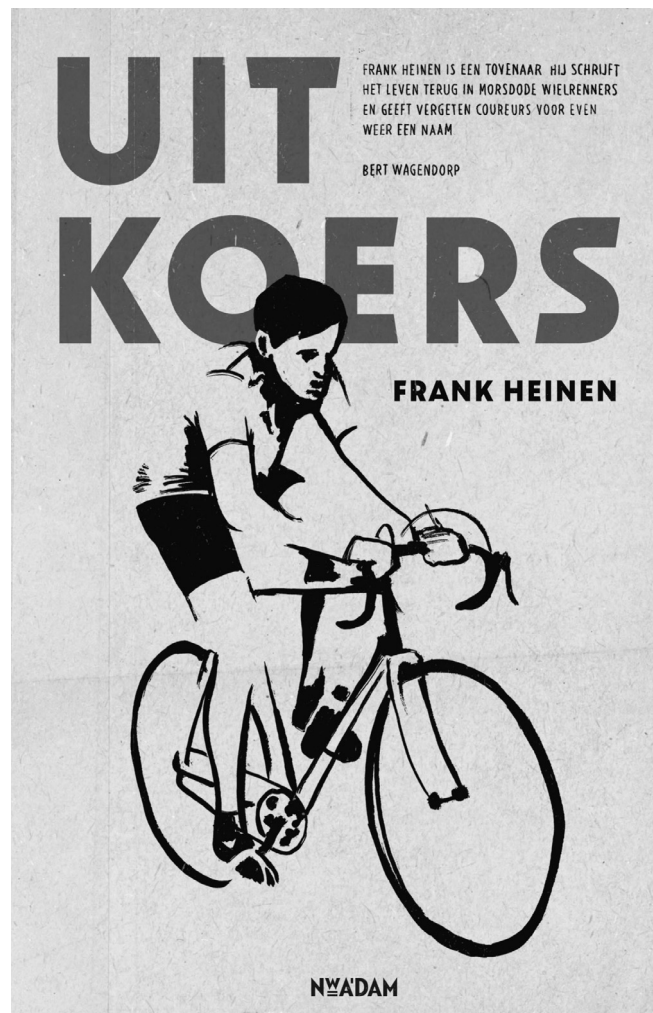
Nijf, Onno van, 'Sport spiegelt de mens. Inleiding Thema', in: *Geschiedenis Magazine 49, nr. 2* (maart 2014) Special Sportgeschiedenis, p. 14-15.

Peters, Micha en Jurryt van de Vooren, "'De Olympische Spelen zijn in oorsprong en wezen heidensch". Hoe de Spelen van 1928 er bijna niet gekomen waren', in: *Geschiedenis Magazine 49, nr. 2* (maart 2014) Special Sportgeschiedenis, p. 31-32.

Rewijk, Daniël, 'Cricket tegen kannibalisme. Sportopvoeding als wapen in het Britse koloniale rijk', in: *Geschiedenis Magazine 49, nr. 2* (maart 2014) Special Sportgeschiedenis, p. 26-29.

Vooren, Jurryt van der, 'Liever voetbal dan revolutie', in: *Geschiedenis Magazine 49, nr. 2* (maart 2014) Special Sportgeschiedenis, p. 22-23.

Zon, Job van der, 'Over de grens', in: *Soigneur nr.7* (2014), p. 58-63. Over Wim van Est.

MEDEWERKERS SPORTWERELD 70

Albert Bloemendaal (1928) was tot 2007 docent sportgeschiedenis aan het van Swinderen Golf College van de Sport Hogeschool Tilburg, bij de opleiding tot golf professional. 'Verder heeft hij onderzoek gedaan naar de invloed van de heersende maatschappelijke opvattingen op de ontwikkeling van sport.'

Theo Bollerman (1949) is auteur van vier boeken die over de historie van lawn tennis gaan. Zijn meest recente boek verscheen in 2013: *Gerard Scheurleer, voltooid volharding*. Samen met Cees de Bondt heeft hij 28 jaar geleden de Nederlandse Real Tennis Bond opgericht. Hij is voorzitter van de KNLTB-werkgroep Beheer Nederlands Tennis Erfgoed.

Cees de Bondt (1946) kwam via Theo Bollerman en door een bezoek aan de Seacourt Tennis Club in Engeland in 1986 in aanraking met de voorloper van alle racketsporten: 'real tennis'. Sindsdien heeft hij onderzoek gedaan naar de geschiedenis van dit spel in Nederland en Italië. Bondt publiceerde onder andere *Royal Tennis in Renaissance Italy*.

Pieter Breuker (1945) heeft naast vele studies betreffende taal, onderwijs en cultuur op het gebied van de frisisiek tientallen kaats- en sporthistorische publicaties op zijn naam staan. Een volledig overzicht tot en met 2012 van Breukers publicaties is digitaal te zien op <http://goo.gl/AoBnQj>

Wilfred van Buuren (1964) is historicus. Hij werkt als zzp'er, onder andere voor de Alliantie Gelijkspele en Gay Union Through Sports (GUTS). Hij is redacteur van *Hollands Goud. Alle olympische kampioenen* (2012 herzie-

ne editie), lid van de vakjury van de Nico Scheepmaker Beker en speelt basketbal.

Stijn Knuts (1986) promoveerde in mei 2014 tot doctor in de bewegingswetenschappen op een proefschrift over de sociale en culturele geschiedenis van het fietsen en wielrennen in België voor de Tweede Wereldoorlog. Momenteel is hij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de onderzoeksgroep Sport- en Bewegingsbeleid van de KU Leuven.

Jan Luitzen (1960) is taalkundige, schrijver en docent bij de opleiding Sport, Management & Ondernemen (Hogeschool van Amsterdam). Hij was mede-initiatiefnemer van *Achilles. Sportverhalen van toen en nu* (2007-2010) en *Sportlegendes* (2012-nu). Bij Van Dale Uitgevers verschenen van hem: *Atletiek- en turnwoordenboek*, *Wielersportwoordenboek* en *Golfsportwoordenboek*.

Jurrit van de Vooren (1969) is sporthistoricus. Hij werkt voor het Olympisch Stadion, waar hij meer doet dan alleen geschiedenis. Ook werkt hij voor VPRO Geschiedenis, waar hij meer doet dan alleen sport. Van de Vooren is eigenaar van de website *Sportgeschiedenis.nl*. Met Marnix Koolhaas maakte hij recent de *Canon van het Nederlandse Schaatsen*.

COLOFON

Hoofredactie

Sven Portz

Eindredactie

Jan Luitzen

Medewerkers

Albert Bloemendaal, Theo Bollerman, Cees de Bondt, Pieter Breuker, Wilfred van Buuren, Stijn Knuts, Jurryt van de Vooren

Redactieadres

Stichting de Sportwereld
Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam
E-mail: info@desportwereld.nl
Bankrelatie:
Rabobank Uitgeest 15.21.09.609
Kamer van Koophandel:
Amsterdam 41215142
ISSN: 15697169

Vormgeving en drukwerk

www.sportservicedrukwerk.nl

Abonnementen

De Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers €20,00 instellingen €25,00. Zonder automatische incasso worden deze prijzen met €1,- verhoogd. U kunt abonnee worden door het Reactieformulier magazine op de website - onder de knop magazine - in te vullen en te verzenden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

STICHTING DE SPORTWERELD

Bestuur

Pieter Breuker (voorzitter), Marjet Derks, Remco van Dam, Edwin Luttkik, Sven Portz en Fons Kemper

Projectcoördinator

Wilfred van Buuren

Webmaster

info@desportwereld.nl

SURF NAAR DE WEBSITE VAN MAGAZINE DE SPORTWERELD

WWW.DESPORTWERELD.NL